

**UCHWAŁA NR XLII/335/2018
RADY MIEJSKIEJ W WITKOWIE**

z dnia 27 września 2018 r.

w sprawie przyjęcia "Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy i Miasta Witkowo na lata 2018 – 2021".

Na podstawie art. 87 ust. 1, 2, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. 2017 r. poz. 2187) Rada Miejska w Witkowie uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się do realizacji "Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy i Miasta Witkowo na lata 2018 - 2021" stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Gminy i Miasta Witkowo.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej w Witkowie

Piotr Józwik

Uzasadnienie

do uchwały Nr XLII/335/2018 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 27 września 2018 r. w sprawie przyjęcia "Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy i Miasta Witkowo na lata 2018 - 2021".

"Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy i Miasta Witkowo na lata 2018 - 2021" jest dokumentem polityki samorządowej gminy Witkowo w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Obowiązek sporządzania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, na okres 4 lat, nakłada na gminę art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. 2017 r. poz. 2187). Program ten na podstawie art. 87 ust. 3 wyżej cytowanej ustawy przyjmuje Rada Miejska, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Program podlega ogłoszeniu w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Poznaniu pismem Nr WWKZ.5120.4662.1.2018 z dnia 29.06.2018 r. pozytywnie zaopiniował projekt "Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy i Miasta Witkowo na lata 2018 - 2021".

Wobec powyższego podjęcie przedmiotowej uchwały jest w pełni uzasadnione.

Załącznik do Uchwały Nr XLII/335/2018

Rady Miejskiej w Witkowie

z dnia 27 września 2018 r.

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY WITKOWO
NA LATA 2018 - 2021**

WITKOWO 2018

SPIS TREŚCI	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	4
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	8
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	9
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.	10
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	15
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	15
5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury.....	15
5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020.....	15
5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020.....	16
5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	16
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	18
5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego.	18
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego	19
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego.....	23
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	24
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków.....	24
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	26
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	36
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe).....	36
6.5. Zabytki archeologiczne.....	38
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	39
6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.....	39
6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	40
6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	45
7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa	

i krajobrazu kulturowego.....	48
7.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	48
7.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	50
7.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	57
7.4. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.....	58
8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków.....	60
9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	68
10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	69
10.1. Gminna ewidencja zabytków.....	69
10.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	70
10.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	71
10.4. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia n.p. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.	72
11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	75
12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	76
13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	77

Wstęp

Podstawowym założeniem *Programu opieki nad zabytkami dla gminy Witkowo na lata 2018-2021* jest ukierunkowanie działań lokalnego samorządu na poprawę stanu zachowania i utrzymania środowiska kulturowego. W ostatnich latach, dla realizacji tego założenia, coraz większy nacisk kładzie się na aktywizację lokalnych środowisk samorządowych. W ramach budowy nowoczesnego oblicza społeczeństwa, dostrzega się potrzebę pogłębiania świadomości społeczeństwa w oparciu o fundamenty miejscowych tradycji kulturowych. Lokalna tradycja jest szczególnie cennym dziedzictwem kulturowym, składa się ze splotu wydarzeń (kontekst dziejowy, historie poszczególnych ludzi, grup społecznych), zachowanych pamiątek (zabytki architektury i budownictwa, zabytki ruchome, zabytki archeologiczne). Miejscowa historia zaś, najczęściej dotycząca poszczególnych rodzin czy niewielkich grup społecznych, przenosi się na dzieje regionu. Opieka nad dziedzictwem kulturowym powinna zatem leżeć u podstaw budowania nowoczesnego społeczeństwa, świadomego swojej przeszłości, która w oczywisty sposób pomaga definiować tożsamość kulturową jako wartościowy składnik struktury współczesnej cywilizacji.

Niniejszy dokument jest aktualizacją *Programu opieki nad zabytkami gminy Witkowo na lata 2012-2015* przyjętego Uchwałą Nr XVII/146/2012 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 28 czerwca 2012 r.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Witkowo posiada status gminy miejsko – wiejskiej. Położona jest w województwie wielkopolskim, w odległości ok. 70 km od jego stolicy, Poznania. Jest jedną z dziesięciu gmin tworzących powiat gnieźnieński, zajmując jego południowo-wschodnią część. Siedzibą władz samorządowych i zarazem centrum gospodarczo – handlowym gminy jest, położone niemal w jej centrum, przy drodze wojewódzkiej nr 260, miasto Witkowo, które w swej przeszłości było również siedzibą urzędu starostwa powiatu witkowskiego. Oddalone jest ono ok. 16 km od siedziby powiatu, szczególnie znaczącego w naszej historii, miasta Gniezna. W latach 1975–1998 gmina była położona w województwie konińskim.

Powierzchnia gminy stanowi ok. 15% powierzchni powiatu, zajmując obszar 185 km², w tym Witkowo 8,3 km². Użytki rolne stanowią ok. 65% powierzchni gminy, zajmując głównie część południowo – zachodnią i centralną, tereny pod wodami pochłaniają ok. 5%, natomiast ok. 21% ogólnej powierzchni gminy stanowią tereny leśne i zadrzewione, obejmujące głównie część północną i wschodnią gminy. Znaczna część powierzchni gminy – ok. 27 % - leży

w obrębie utworzonego na obszarze siedmiu gmin z trzech powiatów - gnieźnieńskiego, słupeckiego i konińskiego - *Powidzkiego Parku Krajobrazowego*. Na terenie gminy Witkowo zlokalizowany jest w północno-wschodniej części i swoim zasięgiem obejmuje jeziora: Niedzięgiel, Białe, Czarne, Piłka, Ostrowickie, a także lasy, zadrzewienia, pola uprawne, łąki i pastwiska oraz tereny osadnicze we wsiach: Wiekowo, Skorzęcin, Gaj, Sokołowo, Ostrowite Prymasowskie. Gmina oprócz jej wiodącej funkcji, jaką jest rolnictwo, spełnia też funkcje rekreacyjno-turystyczne, głównie w oparciu o największy wielkopolski, malowniczo położony między jeziorami Niedzięgiel i Białym ośrodek turystyczny w Skorzęcinie.

Gminę zamieszkuje 13 687 osób (dane wg. GUS za 2016 r.), w tym niemal 8 000 w Witkowie - największym gminnym ośrodku osadnictwa, zaś najmniej osób - 30 - mieszka w miejscowości Wierzchowiska. Gęstość zaludnienia wynosi 74 osoby/km². Na strukturę osadniczą składają się miasto Witkowo i 26 sołectw: Chładowo, Czajki, Ćwierdzin, Dębina, Folwark, Gaj, Gorzykowo, Jaworowo, Kamionka, Kołaczkowo, Malenin, Małachowo Kępe, Małachowo Wierzbiczany, Małachowo Złych Miejsc, Mąkownica, Mielżyn, Odrowąż, Ostrowite Prymasowskie, Piaski, Ruchocin, Ruchocinek, Skorzęcin, Sokołowo, Strzyżewo Witkowskie, Wiekowo, Witkówko, obejmujących 35 miejscowości.

Mapa gminy wg: Oficjalny serwis informacyjny Urzędu Gminy i Miasta w Witkowie

Gmina sąsiaduje:

- od północy z gminą Trzemeszno,
- od północnego zachodu z gminą Gniezno,
- od zachodu z gminą Niechanowo,
- od południa z gminą Września (powiat wrzesiński) i gminą Strzałkowo (powiat słupecki),
- od wschodu z gminami Orchowo i Powidz (powiat słupecki).

Jednostki osadnicze gminy łączy sieć 11 odcinków dróg powiatowych o długości 87 km i dróg gminnych – 103 km. Przez tereny gminy przebiega również 12 - kilometrowy odcinek drogi wojewódzkiej nr 260 Gniezno – Wólka, a także zabytkowa kolejka wąskotorowa (trakcja parowa) funkcjonująca na 38. kilometrowej trasie Gniezno – Witkowo – Anastazewo, uruchomiona w 1896 roku, obecnie stanowiąca w okresie letnim szczególną atrakcję turystyczną.

Według podziału fizycznogeograficznego J. Kondrackiego, gmina Witkowo należy do podprovincji Pojezierze Południowobałtyckie, do

makroregionu Pojezierza Wielkopolskie, mezoregionu Pojezierze Gnieźnieńskie, obejmującego wschodnią część terenu i fragmentu mezoregionu Równina Wrzesińska, w części zachodniej. Obszar został ukształtowany w okresie zlodowacenia bałtyckiego i charakteryzuje się młodoglacjalną rzeźbą terenu. Dominującą formę morfologiczną stanowią równiny sandrowe z rynnami jeziornymi, występują także wysoczyzna morenowa płaska i małe fragmenty moreny czołowej. Najwyższe wzniesienia dochodzą do 120 m. n.p.m. Gmina leży w dorzeczu rzeki Warty. Wody powierzchniowe zajmują ok. 1100 ha powierzchni gminy i są to głównie jeziora zgrupowane w większości w rynnach glacialnych, będących zbiornikami przepływowymi. Spośród znajdujących się tutaj 5 większych jezior, największe jest Jezioro Niedzięgiel (Jezioro Skorzęcińskie) o powierzchni ok. 640 ha. Na terenie gminy występują udokumentowane zasoby pospolitych surowców mineralnych. Eksploatowane złoża kruszywa naturalnego znajdują się w rejonie Chładowa i Ćwierdzina oraz zasoby torfów we wsiach: Gaj, Ostrowite, Skorzęcin, Wiekowo, złoża nieeksploatowane.

Ślady osadnictwa na terenie gminy sięgają epok prehistorycznych. Intensyfikacja osadnictwa nastąpiła w czasach średniowiecznych i taką metrykę posiada większość miejscowości w gminie. Założona na terenie Puszczy Mąkowskiej średniowieczna osada Witkowo, pierwszy raz wzmiankowana była w źródłach pisanych w 1363 r. - w Kodeksie Dyplomatycznym Wielkopolski. W dokumencie tym wspomina się Marcina z Witkowa, proboszcza w Tulcach. Miejscowość stanowiła wówczas własność szlachecką. Z kronikarskich zapisków wynika, iż przez te ziemie już w XV stuleciu przebiegały ważne szlaki handlowe. W XV wieku w Witkowie wychowywali się synowie Władysława Jagiełły, pod nadzorem późniejszego arcybiskupa gnieźnieńskiego Władysława Kota. W okresie późniejszym gościli tutaj między innymi Ignacy Krasicki oraz Marian Langiewicz. W XV i XVI w. właścicielami Witkowa był wywodzący się ze Śląska rycerski ród Korzboków, a następnie szlacheckie rodziny Splawskich, Przyjemskich, Iwańskich, Kaczkowskich, Chociszewskich, Działyńskich, Sułkowskich, Wołowiczów. W 2 połowie XIX w. Witkowo należało do rodziny Żółtowskich. Prawa miejskie uzyskało Witkowo w 1676 r., czyli później niż Mielżyn – druga miejscowość gminna posiadająca przez cztery wieki status miasta, a w 1684 r. przywilej organizowania jarmarków. Z lat 1718 i 1727 pochodzą wzmianki o dworze i folwarku w Witkowie. W roku 1740 ponowienie lokacji, dzięki staraniom ówczesnego właściciela, Jakuba Działyńskiego, potwierdzona w 1772 r. przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Kolejne odnowienia praw miejskich powiązane były ze wzmożonym osadnictwem

niemieckim na tym terenie. Od 1768 roku w Witkowie funkcjonowała ewangelicka szkoła i dom modlitwy. Miasto zamieszkane było przez społeczności polską, niemiecką i żydowską. W Witkowie funkcjonowały kościół katolicki i ewangelicki dom modlitwy (po roku 1790 – nowy kościół) oraz synagoga. W mieście działały też szkoły wszystkich trzech wyznań. Po upadku państwa polskiego tereny gminy dostały się pod zabór pruski. W 1973 r. weszły w skład nowo utworzonego powiatu powidzkiego. W latach 1887 - 1927 Witkowo było stolicą nowo utworzonego powiatu witkowskiego, utworzonego z części dotychczasowego powiatu gnieźnieńskiego. W związku z tym wzniesiono wówczas wiele budynków służących instytucjom powiatowym np. landratura z zabudową towarzyszącą, sąd z więzieniem. Mieszkańcy Witkowa i okolic uczestniczyli w przygotowaniach oraz brali udział w powstaniach narodowych. Chlubną kartę zapisali podczas ciężkich walk Powstania Wielkopolskiego pod dowództwem Ignacego Knasta. Dzielnie walczyli m.in. w bojach o Żnin, Szubin, Rynarzewo, Nakło oraz Inowrocław. Podczas II wojny światowej tereny gminy wcielono do tzw. Okręgu Rzeszy „Kraj Warty”. Hitlerowcy upomnieli się o powstańców. Najeźdźca represjonował i prześladował mieszkańców gminy, z których wielu straciło życie, w tym obywatele pochodzenia żydowskiego. Mieszkańcy byli wysiedlani, wywożeni do obozów koncentracyjnych oraz na przymusowe roboty do Niemiec. Hitlerowcy niszczyli dawną architekturę, w tym budynki i obiekty świadczące o obecności ludności żydowskiej na tym terenie. Poległych w powstaniach narodowych oraz w czasie II wojny światowej witkowan upamiętnia, współcześnie wzniesiony, ozdobiony popiersiem Tadeusza Kościuszki, pomnik. Po wyzwoleniu terenów gminy przez wojska radzieckie w styczniu 1945 r., rozpoczął się nowy etap przemian społeczno-gospodarczych.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie Witkowo do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Witkowo na lata 2018-2021* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy.

Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1875 ze zm.).

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zm.), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej

- (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
 - c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
 - d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, ust. 4),
 - e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32, ust.1, pkt 3 i ust. 2),
 - f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33, ust. 1 i 2),
 - g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71, ust. 1 i 2)
 - h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),
 - i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust.1).
 - j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87, ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu m.in.:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla

historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, działami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub

decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1875 ze zm.)

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2017, poz. 519 ze zm.)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2018, poz. 142 ze zm.)

Zgodnie z art. 83 a, ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1073 ze zm.)

Zapisy ustawy określają, iż podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na samorzady obowiązek zawiadomienia konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2016 r., poz. 2147 ze zm.)

Ustawa określa (w art. 13 ust 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego

konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2017 r., poz. 1332 ze zm.)

Art. 5 ust. 1, pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyтым stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do

rejestr zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,

- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004-2013 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21.09.2004 r.) **wraz z uzupełnieniem na lata 2004-2020** (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 14.06.2005 r.)

Głównym celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Wśród kierunków działań wymieniono kompleksową rewaloryzację obiektów zabytkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, promocję potencjału kulturowego regionów.

Instrumentem realizacji strategii jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa z sferze ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawnego-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służb konserwatorskich,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zachowania zabytków nieruchomych.

5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25.09.2012 r.)

Strategia rozwoju kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna

gospodarka, sprawne państwo, zakłada poprawę dostępu do wiedzy o dziedzictwie kulturowym, a w efekcie wzrost świadomości społecznej w związku z postulowanym upowszechnieniem wykorzystania technologii cyfrowych. Wprowadzeniu odpowiednich standardów świadczenia usług publicznych oraz zwiększeniu ich dostępności służyć będzie szersze i bardziej kompleksowe wykorzystanie technologii informatycznych i komunikacyjnych oraz rozwój niezbędnej do tego infrastruktury, w tym usług kulturalnych (digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego).

Działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego są również ważnym czynnikiem rozwoju i podnoszenia atrakcyjności miast, wpływają na budowanie silnej pozycji ośrodków miejskich.

5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 26.03.2013 r.)

Głównym celem *Strategii rozwoju kapitału społecznego* jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Głównemu celowi przyporządkowano cztery cele szczegółowe, wśród których czwarty, „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej” odnieść można do ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

W *Strategii* podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017 przyjęty został Uchwałą Rady Ministrów Nr 125/2014 z dnia 24.06.2014 r.

W *Krajowym programie* dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach:

- organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- stanu zachowania zabytków, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
- komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Celowi głównemu przyporządkowano cele szczegółowe i kierunki działania.

1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych,
- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego*,
- wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych,
- wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,
- opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
- realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach,
- wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,
- podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków,
- merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji. Cel ten realizowany będzie poprzez:

- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa*, Faro 2005,
- budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,
- promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu,
- zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego

Zaktualizowana „Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020” jest dokumentem opracowanym przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, a przyjęta przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego w dniu 17 grudnia 2012 r. Uchwałą Nr XXIX/559/12.

Strategia określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województwa. Ustalenia zawarte w cyt. dokumencie stanowią podstawę do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa, przez co mają bezpośredni wpływ na zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego. Zakłada konieczność wyznaczenia w planie zagospodarowania przestrzennego terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego, które należy wesprzeć pakietem pomocy ułatwiającej wykorzystanie tego czynnika. Wsparcie powinno objąć, z jednej strony rewitalizację obiektów, a z drugiej, przedsiębiorczość budowaną na wykorzystaniu tego sektora, szczególnie w turystyce.

Generalnym celem „Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego” jest poprawa jakości przestrzeni województwa, systemu edukacji, rynku pracy, gospodarki oraz sfery społecznej, skutkująca wzrostem poziomu życia mieszkańców. Cel ten będzie realizowany przy pomocy celów strategicznych i operacyjnych.

W ramach celu strategicznego „Zwiększenie spójności województwa” określony został cel operacyjny „Wsparcie terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego”. Środowisko kulturowe może być dla wybranych obszarów istotnym czynnikiem aktywizacji gospodarczej i budowania lokalnych przewag konkurencyjnych. Na wielu obszarach jest ono jedynym realnym czynnikiem wzrostu.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- kompleksowe programy rewitalizacji i aktywizacji gospodarczej wykorzystującej walory kulturowe,
- tworzenie parków kulturowych,
- promocja terenów o wybitnych walorach kulturowych,
- odnowa obiektów dziedzictwa kulturowego.

Cel strategiczny zakładający „Zwiększenie zasobów oraz wyrównywanie

potencjałów społecznych województwa” ma być realizowany poprzez cel operacyjny „Ochrona i utrwalanie dziedzictwa kulturowego”

Jednym z fundamentów kapitału społecznego jest tożsamość regionalna, otwartość na inne kultury oraz tolerancja. Bez poczucia tożsamości i znajomości własnej kultury nie można budować więzi społecznych. Rozwój społeczny, w tym tożsamość kulturowa, jest ważnym czynnikiem kształtowania konkurencyjności regionu.

Wielkopolska może być regionem, który nie tylko wspiera wewnętrzny rozwój kulturalny, ale również przyciąga jednostki kreatywne, działające w przestrzeni kultury poprzez stworzenie wizerunku regionu otwartego na mobilność idei oraz odmienne wzorce i wartości kulturowe.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- promocja kultury regionalnej,
- poprawa warunków dla utrwalania tożsamości oraz upowszechniania dorobku kultury lokalnej i regionalnej,
- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz historycznego regionu,
- wsparcie rozwoju kultury jako jednego z kreatywnych sektorów gospodarki regionu i rozwój przedsiębiorczości w tej dziedzinie,
- wzmocnienie pluralizmu kulturowego jako rozwojowej przeciwwagi dla dziedzictwa kulturowego regionu,
- stymulacja przepływu treści kulturowych (transfer międzykulturowy) oraz wewnętrznej innowacji w sferze kultury, jako niezbędnych czynników rozwoju kultury,
- zmniejszanie przestrzennych, społecznych i ekonomicznych dysproporcji w dostępie do kultury.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego sporządzony na okres perspektywiczny do roku 2020, uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XLII/628/2001 z dnia 26 listopada 2001 roku, zmieniony Uchwałą Nr XLVI/690/10 z dnia 26 kwietnia 2010 r.

W rozdz. „Uwarunkowania rozwoju przestrzennego. Uwarunkowania wewnętrzne”, pkt 18 „Kultura i dziedzictwo narodowe” podkreślono wartość

tożsamości regionalnej. Oparta na tradycji regionalnej i najważniejszych cechach wyróżniających region terytorialnie, historycznie, społecznie i kulturowo jest ważnym elementem dziedzictwa kulturowego.

Omówiono wielkości zachowanej substancji zabytkowej w regionie: stanowiska archeologiczne, zabytki architektury i budownictwa, pomniki historii, parki kulturowe, wymieniając najcenniejsze, charakterystyczne dla poszczególnych epok. Podkreślono konieczność powołania nowych parków kulturowych, które mogą stanowić podstawy do sporządzenia i wdrożenia strategii promocji kultury województwa wielkopolskiego oraz mogą stać się czynnikiem dla rozwoju turystyki opartej o wartości krajobrazu i kultury. Jednym z najważniejszych elementów generujących rozwój turystyki są szlaki kulturowe. Bogata przeszłość historyczna i kulturowa Wielkopolski stwarza wiele możliwości do przeprowadzenia szlaków kulturowych, a tym samym promocji Wielkopolski w skali lokalnej, krajowej czy międzynarodowej.

W rozdz. „Kierunki zagospodarowania przestrzennego. Polityka przestrzenna”, pkt 29 „Polityka poprawy efektywności struktur przestrzennych” przedstawiono zbiór najważniejszych zasad, mających na celu uzyskiwanie optymalnych efektów w zagospodarowaniu przestrzeni. Ład przestrzenny to takie zagospodarowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne.

Ład przestrzenny można uzyskać m. in. przez:

- przestrzeganie wytycznych konserwatorskich w zakresie poszczególnych obiektów objętych ochroną jak również zasad zagospodarowania zabytkowych układów urbanistycznych,
- kontynuowanie architektury wiejskiej przy założeniu, że tradycyjny nurt architektury lokalnej regionu nie powinien mieć prawa wyłączności, ale powinien stanowić ważny wyróżnik dla zachowania regionalnej specyfiki. Na terenach szczególnie cennych krajobrazowo należy unikać realizacji projektów odległych stylistycznie, pochodzących z kulturowo odmiennych regionów,
- ochronę krajobrazu, szczególnie w rejonach o najwyższych walorach przyrodniczych i kulturowych.

Dla kształtowania przestrzeni miejskich przyjęto m.in. następujące zasady:

- ochrona dziedzictwa kulturowego, tożsamości i tradycyjnych elementów

środowiska miejskiego, takich jak: zabytkowe dzielnice, budynki, dominanty przestrzenne, panoramy, tereny zielone i tereny otwarte; respektowanie zaleceń wynikających z przepisów ochronnych i poszerzanie ochrony prawnej,

- wykorzystywanie atutów wynikających z ukształtowania terenu, osi widokowych, dominant przestrzennych, panoram,
- podnoszenie wymogów architektonicznych, szczególnie w stosunku do obiektów realizowanych na obszarach śródmieść oraz w pobliżu terenów o najwyższych walorach kulturowych i przyrodniczych,
- podejmowanie opracowań planistycznych dotyczących rewaloryzacji przestrzeni miejskich.

Dla kształtowania obszarów wiejskich przyjęto m. in. następujące zasady:

- ochrona charakterystycznych układów ruralistycznych oraz zespołów sakralnych, pałacowo-parkowych, folwarków, ochrona zabytkowych budynków mieszkalnych, gospodarczych, wiatraków, remiz, szkół, kuźni, młynów, gorzelni i innych elementów specyficznych dla architektury wiejskiej np. kapliczek i krzyży,
- poszanowanie kształtowanej tradycyjnie różnorodności form osadnictwa wiejskiego w poszczególnych rejonach,
- twórcze wykorzystywanie wzorców architektury lokalnej przy formułowaniu warunków dla projektowanej zabudowy, odwoływanie się do architektury regionalnej Wielkopolski, preferowanie rodzimych materiałów budowlanych oraz tradycyjnych elementów małej architektury.

W punkcie 31. „Ochrona i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego” wymieniono najważniejsze nurty działania, mające na celu osiągnięcie optymalnego stanu środowiska kulturowego:

- ochrona istniejących zasobów materialnych i duchowych,
- kreowanie nowych jakości w obrębie poszczególnych dziedzin składających się na kulturę, a zwłaszcza kreowanie nowej przestrzeni,
- kształtowanie świadomości – upowszechnianie wiedzy o środowisku kulturowym Wielkopolski wśród mieszkańców regionu, kraju i za granicą.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego szczególne znaczenie ma ochrona obszarowa, a więc ochrona całych układów przestrzennych miast i wsi, ochrona krajobrazów kulturowych w parkach kulturowych i w strefach kulturotwórczych, szlaków kulturowych oraz pojedynczych obiektów.

Najważniejsze działania w ramach ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego w ramach planowania przestrzennego to:

- zwiększenie nakładów na ochronę dziedzictwa kulturowego, zarówno w budżecie państwa, jak i budżetach samorządowych,
- wpisanie do rejestru zabytków wszystkich zachowanych założeń i układów urbanistycznych,
- poszerzenie ewidencji zasobów dziedzictwa kulturowego województwa wielkopolskiego. Konieczne jest umożliwienie publicznego dostępu do ewidencji w formie elektronicznej,
- dalsze prowadzenie archeologicznych badań osadniczych,
- wzbogacanie dokumentacji dotyczącej obiektów dziedzictwa kulturowego, w szczególności: opisów, szkiców, map i opracowań obiektów oraz digitalizacji danych i ich udostępnianie w formie elektronicznej,
- promocja szlaków kulturowych, parków kulturowych, pomników historii, a także obiektów wpisanych na listy dziedzictwa europejskiego,
- podnoszenie wizerunku województwa jako produktu turystycznego, poprzez prawidłową informację turystyczną w celu dotarcia do określonych atrakcji turystycznych.

W podpunkcie 31.1.1. „Ochrona układów urbanistycznych i ruralistycznych” wymieniono elementy, które jej podlegają: rozplanowanie ulic, rynków i placów miejskich, parametry kwartałów, pasma zieleni, dominanty przestrzenne, panoramy, osie widokowe oraz wszelkie formy specyficznej zabudowy miejskiej. Ochrona układów przestrzennych, urbanistycznych i ruralistycznych powinna być rozpatrywana wraz z nawarstwieniami kulturowymi w których obecna jest cała sekwencja dziejów. Jest to działanie niezbędne dla zachowania ciągłości historycznej tworzenia się sieci osadniczej.

Sprzymierzeńcem systemowych działań wspierających może się stać aspekt ekonomiczny w postaci korzyści gospodarczych uzyskiwanych z turystyki na terenach o atrakcyjnych i zadbanych śródmieściach – pojedynczych wybitnych obiektach z historycznym tłem kulturowym, nadającym całości oczekiwany klimat.

Podobny system powinien objąć również układy ruralistyczne. Ochrona kompleksowa architektury wiejskiej jest możliwa do zrealizowania na terenach, których głównym motorem rozwoju stanie się turystyka. Właściwą formą ochrony jest adaptowanie zabytkowych obiektów architektury wiejskiej na obiekty rekreacji indywidualnej. Najwartościowsze obiekty, dla których nie da się zapewnić ochrony w istniejących zespołach zabudowy, powinny się znaleźć w skansenach. Z uwagi

na brak możliwości przetrwania wszystkich zabytków architektury wiejskiej, niezbędne jest systematyczne dokumentowanie obiektów o wartościach historycznych i estetycznych.

W punkcie 31.3. „Promowanie świadomości regionalnej Wielkopolski” uznano, że do zaistnienia Wielkopolski jako regionu atrakcyjnego kulturowo, niezbędne jest intensywne promowanie wiedzy o środowisku kulturowym regionu. Działania na rzecz promowania świadomości regionalnej Wielkopolski mają na celu pobudzenie aktywności lokalnych środowisk, przywrócenie etosu wielkopolskiego oraz pielęgnowanie regionalizmu, tzw. „małych ojczyzn”, m.in. poprzez:

- promowanie gwary, obyczajów, potraw, strojów, lansowanie folklorystycznych zespołów tanecznych,
- kształtowanie otwartości wobec innych mniejszości i kultur, prezentowanie ich dorobku kulturowego,
- organizowanie jarmarków, pokazów tradycyjnego rzemiosła, konkursów związanych z tematyką regionalną.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2017-2020 przyjęty został Uchwałą Nr XXXVIII/901/17 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 listopada 2017 r. (Dz. Urz. Województwa Wielkopolskiego z dnia 06.12.2017 r., poz. 8118).

Myślą przewodnią opracowania *Programu* było uznanie potrzeby zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego jako ważnego czynnika wpływającego na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej. Program określił stan, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami, wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń organizacyjnych, finansowych, edukacyjnych i promocyjnych.

W przyjętym dokumencie określone zostały główne cele, którym przyporządkowano kierunki działania:

1. Poprawa stanu zabytków poprzez podjęcie działań mających na celu poprawę ich zachowania,
 - realizacja prac remontowych, renowacyjnych, konserwatorskich obiektów zabytkowych,
 - opieka nad zabytkami archeologicznymi.

2. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
 - monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
3. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych,
 - promocja dziedzictwa lokalnego,
 - wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych.
4. Włączanie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego Wielkopolski do działań edukacyjnych,
 - upowszechnianie wiedzy o regionie.
5. Prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne,
 - propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami,
 - włączenie zabytków w procesy gospodarcze.
7. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych,
 - udostępnianie obiektów zabytkowych,
 - wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

FOLWARK

DWÓR, mur., ok. 1880 r.

Rejestr zabytków nr 336/78 z dnia 21.05.1984 r.

WIATRAK KOŻLAK, drew., XIX w.

Rejestr zabytków nr 363/105 z dnia 10.08.1984 r.

JAWOROWO

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

a. pałac, mur., 1 poł. XIX w., przebud. k. XIX w., XX w.,

Rejestr zabytków nr 337/79 z dnia 21.05.1984 r.

b. park, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 337/79 z dnia 21.05.1984 r.

KOŁACZKOWO

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór, mur., 4 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 259/1 z dnia 15.02.1984 r.

b. gorzelnia, mur., 1892 r.,

Rejestr zabytków nr 259/1 z dnia 15.02.1984 r.

c. brama wjazdowa, mur., 4 ćw. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 259/1 z dnia 15.02.1984 r.

d. park, k. XIX w.

Rejestr zabytków nr 259/1 z dnia 15.02.1984 r.

MAŁACHOWO SZEMBOROWICE

PARK DWORSKI, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 344/86 z dnia 21.05.1984 r.

MAŁACHOWO ZŁYCH MIEJSC

PARK DWORSKI, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 345/87 z dnia 21.05.1984 r.

MIELŻYN

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH, mur., 2 poł. XVI w., XVIII w., 1834 r.,

Rejestr zabytków nr 378 z dnia 25.11.1968 r.

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór, mur., pocz. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 338/80 z dnia 21.05.1984 r.

b. spichlerz, mur., poł. XIX w., przebud. XX w.,

Rejestr zabytków nr 338/80 z dnia 21.05.1984 r.

c. park, poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 338/80 z dnia 21.05.1984 r.

ODROWAŻ

PARK DWORSKI, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 1633 z dnia 11.11.1974 r.

OSTROWITE PRYMASOWSKIE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MARCINA:

a. kościół, 1841-1851 r., 1905 r. (wieża),

Rejestr zabytków nr 312/Wlkp/A z 09.05.2006 r.

b. cmentarz przykościelny, XVI w.,

Rejestr zabytków nr 312/Wlkp/A z 09.05.2006 r.

c. ogrodzenie, 1863 r.

Rejestr zabytków nr 312/Wlkp/A z 09.05.2006 r.

SKORZĘCIN

PARK DWORSKI, pocz. XX w.

Rejestr zabytków nr 346/88 z dnia 21.05.1984 r.

WITKOWO

UKŁAD URBANISTYCZNY, XVII-XIX w.

Rejestr zabytków nr 693/Wlkp/A z dnia 07.08.2008 r.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MIKOŁAJA:

a. kościół, 1840, k. XIX w., 1906-1907 r.,

Rejestr zabytków nr 313/Wlkp/A z 09.05.2006 r.

b. teren przykościelny, 1 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 313/Wlkp/A z 09.05.2006 r.

c. ogrodzenie, mur./kam., poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 313/Wlkp/A z 09.05.2006 r.

ZESPÓŁ DAWNEGO STAROSTWA POWIATOWEGO:

a. budynek główny, ul. Warszawska 31, mur., 1895 r.,

Rejestr zabytków nr 757/Wlkp/A z dnia 05.08.2009 r.

b. willa, ul. Kosynierów Miłosławskich 18, mur., 1912 r.,

Rejestr zabytków nr 757/Wlkp/A z dnia 05.08.2009 r.

c. park, XIX/XX w.

Rejestr zabytków nr 757/Wlkp/A z dnia 05.08.2009 r.

BANK LUDOWY, ob. Bank Spółdzielczy, ul. Stary Rynek nr 14, 1913 r.

Rejestr zabytków nr 135/Wlkp/A z dnia 09.06.2003 r.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

CHŁĄDOWO

SZKOŁA, ob. świetlica, mur., pocz. XX w.

ZAGRODA NR 10:

a. dom, mur., 1910 r.,

b. budynek gospodarczy, mur., 1916 r.

OBORA, STAJNIA W ZAGRODZIE NR 15, mur., 1908 r.

CZAJKI

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

a. dwór, mur., 2 poł. XIX w., rozbud. I. 20 XX w.,

b. park, XIX w.,

c. obora, mur., ok. 1930 r.,

d. obora, mur., ok. 1930 r.

e. bramy, mur., ok. 1930 r.

ĆWIERDZIN

CMENTARZ EWANGELICKI, poł. XIX w.

ZESPÓŁ LEŚNICZÓWKI nr 52:

a. leśniczówka, mur., ok. 1870 r.

b. budynek gospodarczy, mur., ok. 1870 r.,

c. stodoła, drew., ok. 1870 r.

FOLWARK

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór, mur., ok. 1880 r.,

b. pozostałości parku, 1 poł. XIX w.

ZAGRODA NR 10:

a. budynek gospodarczy, mur., 1910 r.,

b. budynek gospodarczy, mur., 1910 r.

ZAGRODA NR 12:

a. dom, mur., 1910 r.,

b. budynek gospodarczy, mur., ok. 1924 r.

DOM NR 9, mur., ok. 1930 r.

WIATRAK KOŻLAK, drew., XIX w.

GAJ

SZKOŁA, ob. ośrodek wypoczynkowy, mur., 1914 r.

DOM NR 25, mur., XVIII/XIX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE NR 16, mur., 1902 r.

GORZYKOWO

SZKOŁA, ob. dom nr 35, mur., 1 ćw. XX w.

STACJA KOLEJKI WĄSKOTOROWEJ, mur., k. XIX w.

ZAGRODA NR 57:

a. dom, mur., 1899 r.,

b. budynek gospodarczy, mur., k. XIX w.,

c. stodoła, mur., k. XIX w.

DOM NR 12, mur., ok. 1900 r.

BUDYNEK MIESZKALNO-GOSPODARCZY NR 15, mur., ok. 1915 r.

DOM NR 21, mur., ok. 1920 r.

DOM NR 28, mur., ok. 1930 r.

JAWOROWO

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY:

- a. pałac, mur., 1 poł. XIX w., przebud. i rozbud. k. XIX w., XX w.
- b. park, 1 poł. XIX w.,
- c. brama, mur., XIX w.,
- d. obora, mur., ok. 1920 r.,
- e. stelmacharnia, mur., ok. 1920 r.,
- f. kuźnia, mur., ok. 1920 r.
- g. stodoła, mur., ok. 1920 r.

KAMIONKA

ZAGRODA NR 11:

- a. dom, mur., 1860 r.,
- b. budynek gospodarczy, mur., 1860 r.

DOM NR 7, mur., 1898 r.

DOM NR 8, mur., 1912 r.

DOM NR 13, mur., 1897 r.

WIATRAK KOŻLAK, drewn., 2 poł. XIX w.

KOŁACZKOWO

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. dwór, mur., 4 ćw. XIX w.,
- b. park, k. XIX w.,
- c. brama wjazdowa, mur., 4 ćw. XIX w.,
- d. gorzelnia, mur., 1892 r.

KRÓLEWIEC

ZESPÓŁ DWORSKI:

- a. dwór., mur., 1912 r.,
- b. park, XIX w.,
- c. brama wjazdowa, mur., ok. 1900 r.

MALENIN

ZAGRODA NR 21:

- a. dom, mur., ok. 1910 r.,
- b. stodoła, mur., ok. 1910 r.
- c. budynek gospodarczy, mur., ok. 1910 r.,
- d. budynek gospodarczy, mur., ok. 1910 r.

MAŁACHOWO KĘPE

SZKOŁA, ob. świetlica, mur., ok. 1900 r.

MAŁACHOWO SZEMBOROWICE

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. park, 2 poł. XIX w.,

b. stodoła, mur., 2 poł. XIX w.

MAŁACHOWO WIERZBICZANY

DOM NR 21, mur., ok. 1910 r.

OBORA W ZAGRODZIE NR 14, mur., 1920 r.

MAŁACHOWO ZŁYCH MIEJSC

CMENTARZ CHOLERYCZNY, poł. XIX w.

PARK DWORSKI, 2 poł. XIX w.

MAKOWNICA

ZAGRODA NR 39:

a. budynek gospodarczy, mur., 1 ćw. XX w.,

b. stodoła, mur., 1 ćw. XX w.

ZAGRODA NR 44:

a. dom, mur., ok. 1935 r.,

b. budynek gospodarczy, mur., ok. 1920 r.

DOM NR 37, mur., ok. 1925 r.

DOM NR 50, mur., ok. 1925 r.

BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE NR 46, mur., ok. 1900 r.

MIELŻYN

UKŁAD URBANISTYCZNY d. miasta, ob. wsi, XVI w.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH:

a. kościół, mur., 2 poł. XVI w., przebud. 2 poł. XVIII w., 1843 r.,

b. cmentarz przykościelny, XVI w.

CMENTARZ KATOLICKI, XIX w.

ZESPÓŁ DWORSKI:

a. dwór, mur., pocz. XIX w.,

b. park, poł. XIX w.,

c. spichlerz, mur., poł. XIX w.

RATUSZ, ob. dom, mur., 1912 r.

SZKOŁA, mur., 2 poł. XIX w.

ul. Gnieźnieńska

DOM NR 1, mur., pocz. XX w.

DOM NR 3, mur., 1825 r.

DOM NR 10, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 13, mur., 1904-1907 r.

DOM NR 14, mur., 1904-1907 r.

DOM NR 15, mur., 1907 r.

ul. Polna

ZAGRODA NR 21:

- a. dom, mur., 1 ćw. XX w.,
- b. stodoła, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Strażacka

DOM NR 2, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 4, mur., ok. 1930 r.

DOM NR 8, mur., ok. 1912 r.

ul. Szkolna

DOM NR 7, mur., 1934 r.

pl. Wolności

DOM NR 5, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 7, mur., 2 poł. XIX w.

ODROWAŻ

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. park, 2 poł. XIX w.
 - b. stodoła, mur., ok. 1875 r.,
 - c. kuźnia, ob. dom, mur., ok. 1875 r.
- DOM NR 9, mur., ok. 1915 r.
- DOM NR 10, mur., 1912 r.
- DOM NR 13, mur., ok. 1915 r.
- DOM NR 15, drew., 1941 r.

OSTROWITE PRYMASOWSKIE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MARCINA:

- a. kościół, mur., 1841-1851 r., 1905 r. (wieża)
- b. dzwonnica, drew., ok. 1900 r.,
- c. cmentarz przykościelny, XVI w.,
- d. ogrodzenie, mur., 1863 r.,
- e. plebania, mur., XIX/XX w.

CMENTARZ KATOLICKI, 1 poł. XIX w.

ZESPÓŁ SZKOŁY, ob. zagroda nr 20:

- a. szkoła, ob. dom, mur. 1904 r.,
- b. budynek gospodarczy, mur., ok. 1904 r.,
- c. budynek gospodarczy, mur., ok. 1904 r.

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- a. obora, stajnia, mur., ok. 1890 r.,
- b. stodoła, mur., ok. 1890 r.,

- c. budynek gospodarczy, mur., ok. 1890 r.,
- d. kuźnia, mur., XIX/XX w.,
- e. stolarnia, mur., XIX/XX w.,
- f. czworak nr 24, szach., ok. 1890 r.
- DOM NR 17, mur., l. 20 XX w.
- DOM NR 19, mur., 1925 r.
- DOM NR 23, mur., ok. 1935 r.
- BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE NR 15, mur., ok. 1925 r.

RUCHOCIN

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

ZESPÓŁ SZKOŁY:

- a. szkoła, ob. świetlica, mur., ok. 1920 r.,
- b. budynek gospodarczy, mur., ok. 1920 r.

ZESPÓŁ ZAJAZDU, ob. zagroda nr 9:

- a. zajazd, ob. dom, mur., 4 ćw. XIX w.,
- b. brama, mur., 4 ćw. XIX w.,
- c. budynek gospodarczy, mur., 4 ćw. XIX w.

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. park, poł. XIX w.,
- b. stodoła, mur., poł. XIX w.

DOM NR 10, mur., 1929 r.

RUCHOCINEK

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

SZKOŁA, ob. dom nr 51/6, mur., l. 30 XX w.

ZESPÓŁ SZKOŁY, ob. zagroda nr 81:

- a. szkoła, ob. dom, mur., pocz. XX w.,
- b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.

SKORZĘCIN

SZKOŁA, ob. dom, mur., 1906 r.

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. dwór, mur., pocz. XX w.,
- b. obora, mur., 2 poł. XX w.,
- c. obora, mur., 2 poł. XX w.,
- d. stodoła, mur., 2 poł. XX w.,
- e. park, pocz. XX w.

ZAGRODA NR 19:

- a. dom, mur., ok. 1910 r.,

b. budynek gospodarczy, mur., ok. 1910 r.

SKORZĘCIN – NADLEŚNICTWO

ZESPÓŁ LEŚNICZÓWKI NR 30:

- a. leśniczówka, drew., 1936 r.,
- b. budynek gospodarczy, drew., 1936 r.,
- c. stodoła, drew., 1936 r.

ZESPÓŁ LEŚNICZÓWKI NR 31:

- a. leśniczówka, mur., k. XIX w.,
- b. budynek gospodarczy, mur., k. XIX w.,
- c. budynek gospodarczy, mur., k. XIX w.,
- d. stodoła, drew., k. XIX w.
- e. bramy, mur., k. XIX w.

SOKOŁOWO

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. dwór, mur., XIX w.,
- b. park, pocz. XIX w.,
- c. chlewnia, mur., pocz. XX w.,
- d. chlewnia, mur., 1903 r.

DOM NR 10, mur., 1914 r.

DOM NR 11, mur., 1915 r.

WIEKOWO

ZESPÓŁ SZKOŁY, ob. zagroda nr 71:

- a. szkoła, ob. dom, mur., 1906 r.,
- b. budynek gospodarczy, mur.-drew., 1909 r.

ZAGRODA NR 56:

- a. dom, l. 30 XX w.,
- b. budynek gospodarczy, mur., ok. 1920 r.

BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE NR 69, mur., k. XIX w.

WIERZCHOWISKA

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. dwór, mur., 1914 r.,
- b. spichlerz, mur., 1 ćw. XX w.

WITKOWO

UKŁAD URBANISTYCZNY, XVII – XIX w.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MIKOŁAJA, Stary Rynek:

- a. kościół, mur., 1840 r., k. XIX w. (kruchta, wieża), 1906 r. (kaplice)
- b. teren przykościelny, 1 poł. XIX w.,

c. ogrodzenie, mur./kam., poł. XIX w.
CMENTARZ KATOLICKI, pocz. XIX w.
PLEBANIA EWANGELICKA, ob. dom, ul. Park Kościuszki 17, mur., XIX/XX w.
KAPLICA P.W. ŚW. WOJCIECHA, Stary Rynek nr 15, mur., 4 ćw. XIX w.
DOM PARAFIALNY, Stary Rynek nr 15, mur., pocz. XX w.
DOM SIÓSTR SŁUŻEBNICZEK NIEPOKALANEGO POCZĘCIA NMP (Ochronka im. Dzieciątka Jezus), ul. Czerniejewska nr 2, mur., pocz. XX w.
SĄD, ob. Zakład Poprawczy, ul. Park Kościuszki nr 9, mur., 1899 r.
BANK LUDOWY, ob. Bank Spółdzielczy, ul. Stary Rynek nr 14, mur., 1888 r.
ZESPÓŁ DAWNEGO STAROSTWA POWIATOWEGO:
a. budynek starostwa, ul. Warszawska nr 31, mur., 1895 r.,
b. willa starosty, ul. Kosynierów Miłosławskich nr 18, mur., 1912 r.,
c. park, XIX/XX w.
POCZTA, ul. Armii Poznań nr 4, mur., pocz. XX w.
SZKOŁA NIEMIECKA, ob. dom, ul. Armii Poznań nr 8, mur., XIX/XX w.
SZKOŁA, ob. dom, ul. Park Kościuszki nr 10, mur., pocz. XX w.
SZKOŁA, ob. dom, ul. Park Kościuszki nr 15, mur., 2 poł. XIX w.
SZKOŁA, ul. Poznańska nr 47, mur., 1914 r.
ul. Armii Poznań
DOM NR 6, mur., XIX/XX w.
ul. Dębińska
DOM NR 5, mur., 1909 r.
ul. Dworcowa
DOM NR 1, mur., 1906 r.
ul. Gnieźnieńska
DOM NR 2, mur., 1909 r.
DOM NR 9, mur., 1 ćw. XX w.
ZESPÓŁ MŁYNA nr 12:
a. młyn, mur., 1903 r.
b. dom, mur., 1903 r.
ul. Kosynierów Miłosławskich
DOM NR 1, mur., ok. poł. XIX w.
DOM NR 2, mur., XIX w.
DOM NR 3, mur., 1904 r.
DOM NR 4, mur., ok. 1900 r.
DOM NR 6, mur., pocz. XX w.
DOM NR 8, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 10, mur., 1895 r.
DOM NR 11, mur., 1903 r.
DOM NR 12, mur., ok. 1900 r.
ul. Parkowa
DOM NR 2, mur., ok. 1920 r.
ul. Park Kościuszki
DOM NR 1, mur., poł. XIX w.
DOM NR 2, mur., 1912 r.
DOM NR 4, mur., k. XIX w.
DOM NR 11/12, mur., 1910 r.
DOM NR 16, mur., 1899 r.
DOM NR 18, mur., 2 poł. XIX w.
DOM NR 20, mur., ok. poł. XIX w.
DOM NR 21, mur., 2 poł. XIX w.
ul. Poznańska
DOM NR 1, mur., 1909 r.
DOM NR 3, mur., ok. poł. XIX w.
DOM NR 4, mur., 1911 r.
DOM NR 5, mur., pocz. XX w.
DOM NR 6, mur., 1 ćw. XX w.
DOM NR 7, mur., pocz. XX w.
DOM NR 8, mur., 1 ćw. XX w.
DOM NR 9, mur., poł. XIX w.
DOM NR 11, mur., pocz. XX w.
DOM NR 12, mur., 1 ćw. XX w.
DOM NR 14, mur., k. XIX w.
DOM NR 15, mur., pocz. XX w.
DOM NR 16, mur., 1 ćw. XX w.
DOM NR 18, mur., 1912 r.
DOM NR 21, mur., 1935 r.
DOM NR 23, mur., 1930 r.
DOM NR 24, mur., ok. 1920 r.
DOM NR 27, mur., ok. 1920 r.
DOM NR 28, mur., 1914 r.
DOM NR 31, mur., XIX/XX w.
DOM NR 32, mur., 1907 r.
DOM NR 33, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 35, mur., pocz. XX w.
DOM NR 37, mur., 1910 r.
DOM NR 38, mur., ok. 1925 r.
DOM NR 38 A, mur., ok. 1925 r.
DOM NR 39, mur., 1933 r.
DOM NR 41, mur., ok. 1914 r.
DOM NR 42, mur., ok. 1920 r.
DOM NR 45, mur., 1 ćw. XX w.

Stary Rynek

DOM NR 1, mur., pocz. XX w.
DOM NR 2, mur., ok. poł. XIX w.
DOM NR 3, mur., 1913 r.
DOM NR 4, mur., 1904 r.
DOM NR 5, mur., pocz. XX w.
DOM NR 6, mur., 1912 r.
DOM NR 7, mur., 1898 r.
DOM NR 9, mur., pocz. XX w.
DOM NR 10, mur., pocz. XX w.
DOM NR 11, mur., pocz. XX w.
DOM NR 12, mur., 1 ćw. XX w.
DOM NR 13, mur., 1911 r.

ul. Tylna

DOM NR 4, mur., k. XIX w.

ul. Warszawska

DOM NR 1, mur., 4 ćw. XIX w.
DOM NR 2, mur., 1899 r.
DOM NR 3, mur., 1890 r.
DOM NR 5, mur., ok. 1900 r.
DOM NR 6, mur., ok. 1900 r.
DOM NR 8, mur., pocz. XX w.
DOM NR 10, mur., 1 ćw. XX w.
DOM NR 13, mur., ok. 1900 r.
DOM NR 14, mur., ok. 1900 r.
DOM NR 16, mur., ok. 1890 r.
DOM NR 17, mur., ok. 1900 r.
DOM NR 18, mur., ok. 1900 r.
DOM NR 20, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 23, drewn., ok. 1940 r.

DOM NR 28, mur., pocz. XX w.

DOM NR 32, mur., ok. 1930 r.

DOM NR 35, mur., 1900 r.

DOM NR 42, mur., pocz. XX w.

ul. Wrzesińska

WIATRAK, drewn., XIX w.

WITKÓWKO

DOM NR 2, mur., 1909 r.

DOM NR 3, mur., 1911 r.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Witkowo do rejestru zabytków wpisane są trzy zespoły zabytków ruchomych, stanowiące wyposażenie i wystrój obiektów sakralnych.

Wyposażenie i wystrój kościoła par. p.w. Wszystkich Świętych w Mielźnie wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr 190/Wlkp/B decyzjami: z dnia 07.12.1971 r. (10 pozycji), z dnia 25.11.2010 r. (15 pozycji). W skład wyposażenia wchodzi m.in. ołtarz główny i dwa ołtarze boczne z 2 poł. XVIII w., ołtarz boczny p.w. Ukrzyżowania z 2 poł. XIX w., kamienna chrzcielnica i kropielnica z 2 poł. XVI w., neoklasycystyczny prospekt organowy wraz z instrumentem z 4 ćw. XIX w., konfesjonał, neobarokowa ławka lokatorska z 2 poł. XIX w., neoklasycystyczne stalle w prezbiterium z XIX w., epitafia z poł. XIX w., polichromia z przełomu XIX i XX w.

W wyposażeniu kościoła par. p.w. św. Marcina w Ostrowitem Prymasowskim znajduje się 11 zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków pod nr 238/B decyzją z dnia 24.11.1972 r. (obrazy, rzeźby, monstrancja, kielich).

Z wyposażenia kościoła par. p.w. św. Mikołaja w Witkowie do rejestru zabytków pod nr 30/B decyzją z dnia 07.10.1970 r. wpisano monstrancję, kielichy i ołtarz główny z ok. 1840 r. (4 pozycje).

Do rejestru zabytków wpisana jest również rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem, będąca własnością prywatną; rejestr zabytków nr 197/B decyzją z dnia 28.03.1972 r.

6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku

działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze (art. 3, pkt 14 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). W celu jego ochrony oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, cyt. Ustawa przewiduje ochronę poprzez wpis do rejestru zabytków cennych kulturowo struktur przestrzennych – układów urbanistycznych, ruralistycznych, krajobrazów kulturowych.

Decyzją Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 7 sierpnia 2008 r. pod nr rejestru 693/Wlkp/A wpisany został historyczny układ urbanistyczny miasta Witkowa obejmujący:

- nawarstwienia kulturowo-osadnicze od czasów pradziejowych po okres nowożytny,
- znajdujący się w centrum Stary Rynek,
- układ głównych ulic w centrum miasta: Gnieźnieńska, Poznańska, Warszawska,
- ulice tworzące system komunikacyjny miasta lokacyjnego: Czerniejewska, Kosynierów Miłosławskich, Polna, Tylna i Wiejska,
- ulice peryferyjne: Dworcowa, Podgórna, Oświatowa, Sportowa, Szkolna, Powstańców Wielkopolskich,
- drogi wylotowe: Dębińska, Nowa, Powidzka, Skorzęcka, Strzałkowska, Wrzesińska,
- tereny zielone porośnięte starodrzewem: Park Kościuszki, cmentarze – katolicki i ewangelicki między ulicami Cmentarną i Wrzesiński, plac między ulicą Polną i Poznańską, otoczenie starostwa między ulicami Warszawską i Kosynierów Miłosławskich, aleje przy ulicach Gnieźnieńskiej, Ogrodowej, Strzałkowskiej i Wrzesińskiej,
- tereny zielone, ogrody, łąki i pola uprawne: tereny zielone wokół ulicy Słonecznej i Sportowej, pola i łąki, które stanowią bezpośrednie otoczenie zabudowy miasta,
- architekturę sakralną, budynki użyteczności publicznej, zabudowę przemysłową,
- zabudowę mieszkalną przy w/w ulicach wraz towarzyszącą zabudową gospodarczą.

Zachowana architektura domów mieszkalnych, budynków użyteczności publicznej oraz budowli przemysłowych schyłku XIX i pocz. XX w. odznacza się dużą różnorodnością form, od tradycyjnych kształtów domów parterowych, często z mieszkalnymi poddaszami, po obiekty odwołujące się do form architektonicznych właściwych kamienicom wielomieszkaniowym.

Obszar Witkowa kształtujący się przez ponad 600 lat ukazuje

nieprzerwaną ciągłość procesów ruralistycznych i urbanizacji ośrodka. Każdy etap rozwoju, tj. osadnictwa przedlokacyjnego, lokacji miasta, rozwoju terytorialnego ośrodka w okresie nowożytnym oraz rozwoju z widocznym uprzemysłowieniem w okresie nowoczesnym jest dobrze widoczny. Wpis do rejestru obejmuje obszar o największym nasyceniu elementów przestrzeni historycznej miasta.

Dobry stan zachowania poszczególnych elementów układu przestrzennego: centralnych placów miasta, ulic, podziałów gruntów, architektury sakralnej, mieszkalnej i gospodarczo-przemysłowej oraz wyraźna czytelność ich genezy widzianej w szerokim kontekście rozwoju gospodarczo-społecznego Wielkopolski w czasie wielkiej reformy gospodarczej kraju w XIV w., przez dalsze przekształcenia w wiekach późniejszych, szczególnie w wiekach XVII i XVIII oraz w latach głębokich reform ustrojowych i gospodarczych w XIX w. i 1 poł. XX w., stawia historyczny ośrodek Witkowo w grupie cennych zespołów współtworzących dziedzictwo kulturowe regionu.

Z obszarowych wpisów do rejestru zabytków wymienić należy również parki dworskie i pałacowe założone w stylu krajobrazowym w miejscowościach: Jaworowo, Kołaczkowo, Małachowo Szemborowice, Małachowo Złych Miejsc, Mielżyn, Odrowąż, Skorzęcin.

6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk,

pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Witkowo znajdują się dwa stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków. Są to grodziska wczesnośredniowieczne zlokalizowane w miejscowościach:

1. Chładowo, st. 1 – grodzisko pierścieniowate – wpisane do rejestru zabytków pod nr 1348/A decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu z dnia 01.03.1972 r. (KL.-III-870/12/72), przepisane do księgi C rejestru zabytków Województwa Wielkopolskiego pod numerem 454/Wlkp/C.
2. Małachowo Złych Miejsc, st. 1 – grodzisko - wpisane do rejestru zabytków pod nr 1353/A Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu z dnia 03.03.1972 r. (KL.-III-870/17/72), przepisane do księgi C rejestru zabytków Województwa Wielkopolskiego pod numerem 446/Wlkp/C.

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Witkowo zewidencjonowano dwa stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej. Są to, wymienione powyżej, grodziska z miejscowości Chładowo (nazwa miejscowa „Starożytny Okop”) i Małachowo Złych Miejsc (nazwa lokalna: „Szwedzki Okop”, „Łysa Góra”).

Oba stanowiska usytuowane są na terenach niezabudowanych:

- grodzisko w Chładowie znajduje się na podmokłych łąkach na granicy czterech wsi: Chładowa, Kamionki, Strzyżewa Witkowskiego i Wiekowa;
- grodzisko w Małachowie Złych Miejsc usytuowane jest na polach przy szosie

Gniezno-Witkowo.

Stanowisko w Chładowie to grodzisko pierścieniowate o średnicy około 55 m (średnica majdanu 20-25 m) oraz zachowanej wysokości wałów do 2 m (wysokość wałów od strony majdanu 1-2 m). Grodzisko to otoczone było wałem ziemnym. Nie stwierdzono obecności fosy. W trakcie badań archeologicznych na grodzisku nie odsłonięto śladów konstrukcji drewnianych czy kamiennych. Na majdanie odkryto natomiast półziemiankę z paleniskiem, ślady bruków kamiennych oraz fragmenty ceramiki górą obtaczanej. Grodzisko w Chładowie datowane jest bardzo wcześnie, bo na VIII-IX w n.e.

Natomiast grodzisko w Małachowie Złych Miejsc to grodzisko dwuczłonowe: część zachodnia jest pierścieniowata o średnicy około 80 m, część wschodnia podkowiasta. Wały, o szerokości około 10 m, zachowane są do wysokości około 4 m. Całość otoczona była fosą. Grodzisko w Małachowie Złych Miejsc pochodzi z XI-XII w n.e.

6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.

Obszar gminy Witkowo został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Poniżej zaprezentowano tabelkę prezentującą zasoby dziedzictwa archeologicznego z terenu gminy Witkowo – 237 stanowisk archeologicznych:

Stanowiska archeologiczne	Grodziska, dwory, fortyfikacje ziemne	Cmentarzyska	Osady, ślady osadnicze	Inne	Ogółem
Ilość stanowisk archeologicznych ogółem	2	1	230	4	237
Ilość stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków	2	0	0	0	2

Opracowano na podstawie: „Raportu o stanie zabytków gminy Witkowo” z 2004 r., danych z archiwum WUOZ w Poznaniu z 2018 r.

Gmina Witkowo administracyjnie położona jest w północno-wschodniej części województwa wielkopolskiego. Gmina leży na obszarze falistej Wysoczyzny Gnieźnieńskiej (ok. 110-120 m n.p.m.), będącej częścią Niziny Wielkopolskiej. Według podziału fizyczno – geograficznego Polski J. Kondrackiego obszar gminy Witkowo należy do podprowincji Pojezierza Południowo – Bałtyckiego, makroregionu Pojezierza Wielkopolskiego, mezoregionu Pojezierze Gnieźnieńskie oraz skrawka mezoregionu Równina Wrzesińska. Obszar został ukształtowany w okresie zlodowacenia bałtyckiego. Gmina Witkowo leży na przedpolu maksymalnego zasięgu lądolodu stadiu poznańskiego zlodowacenia bałtyckiego, w strefie oscylacji lądolodu, który nasunął się tutaj na swój sandr, czym tłumaczyć można występowanie w stropie serii fluwioglacjalnej cienkiej warstwy piasków zaglinionych. Jest to raczej teren płaski o rzędnych 107-112m n.p.m. z nachyleniem w kierunku wschodnim. Mimo monotonii ukształtowania powierzchni terenu pokrywa glebowa jest zróżnicowana, a ciek wodne spływają do zlewni Warty. Obszar charakteryzuje bogactwo wód powierzchniowych odzwierciedlające się w sieci rzecznej i dużej ilości jezior. Geneza tego terenu związana jest z działalnością zlodowacenia Bałtyckiego. Powierzchnia terenu jest lekko pagórkowata o maksymalnej deniwelacji dochodzącej do 20 m. Sieć hydrograficzna tego terenu to liczne drobne ciek wpływające do rzeki Bawół, która jest dopływem Mieszny oraz do rzeki Noteć Zachodnia będącej dopływem Noteci. Cały obszar gminy Witkowo stanowi dorzecze rzeki Warty, działy wodne są najczęściej wyraźne. Jeziora pochodzenia polodowcowego zgrupowane są w większości w rynnach glacialnych i są zbiornikami przepływowymi. Największym jeziorem na tym terenie jest Jezioro Niedzięgiel (Jezioro Skorzęcińskie), które posiada szczególnie bogato rozwiniętą linię brzegową o długości 21.565 m. Kształt jeziora jest nieregularny, a brzegi stosunkowo płaskie, w wielu miejscach przechodzące

w zabagnienia. W zbiornik ten wcinają się dwa duże półwyspy. W pobliżu brzegów najwyższym wzniesieniem jest Orla Góra (119 m n.p.m.).

Gleby pokrywające teren gminy Witkowo należą głównie do gleb brunatnoziemnych, do których zaliczamy pseudobelicowe i brunatne – wylugowane gleby powstałe z piasków i glin różnego pochodzenia. Na terenie gminy występują głównie gleby lekkie i bardzo lekkie. Do gleb lekkich można zaliczyć: piaski silnie gliniaste, piaski gliniaste lekkie i pyły zwykłe, do gleb bardzo lekkich zaliczamy piaski słabo gliniaste i piaski luźne. W okolicach jezior występują kompleksy czarnych ziem, a także gleby torfowe i torfiasto – mułowe.

Zewidencjonowane stanowiska archeologiczne skupiają się przeważnie wzdłuż cieków oraz zbiorników wodnych. Ich słabe zagęszczenie związane jest zapewne z warunkami naturalnymi (słabe gleby, niedostateczne nawodnienie) mało atrakcyjnymi dla społeczności pradziejowych.

Najstarszymi śladami osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy są obozowiska z okresu mezolitu (środkowa epoka kamienia), których ślady dotrwały do naszych czasów w postaci pojedynczych znalezisk narzędzi krzemiennych (mikrolitów). Wymienić można tutaj stanowiska z okolic miejscowości: Folwark, Gaj, Małachowo Złych Miejsc, Ostrowite Prymasowskie.

Neolit (młodsza epoka kamienia) przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp. Wszystkie te nowości na ziemi polskiej przyniosła ludność kultury ceramiki wstęgowej rytej, która dotarła tu z terenów naddunajskich poprzez Bramę Morawską. Ludność ta osiedlała się głównie na terenach o najlepszych glebach, na których uprawiała pszenicę, jęczmień, proso (prawdopodobnie metodami kopieniaczymi, za pomocą kamiennych i rogowych motyk). Ze zwierząt domowych hodowała krowy, owce, kozy i świnie.

W połowie IV tysiąclecia przed naszą erą na obszarze Niżu Europejskiego utworzyła się kultura pucharów lejkowatych. Ludność kultury pucharów lejkowatych zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmowych wzniesień. Charakterystyczną cechą tej kultury w zakresie obrządku pogrzebowego były monumentalne grobowce megalityczne („kujawskie”) w postaci długiego (do 130 m), trójkątnego (o podstawie do 15 m) kopca obstawionego wielkimi kamieniami. Pochówki w obudowie kamiennej znajdowały się pod nasypem grobowca.

Prawie równolegle rozwijała się kultura amfor kulistych, będąca kontynuacją kultur wstęgowych i przejmująca wiele cech od kultury pucharów lejkwatych. Dotychczas odnalezione osady tej kultury charakteryzowały się małą ilością domów o konstrukcji słupowej zbudowanych na planie nieregularnego czworokąta. Czasami również w formie ziemianki. Groby ludności kultury amfor kulistych najczęściej występują w formie skrzyń z kamieni, przykrytych ziemnym nasypem. Wewnątrz znajdowano ozdoby, naczynia. Wiele pochówków zawiera również szczątki zwierząt, głównie bydła z obciętymi rogami. Ślady obecności ludności tej kultury odnaleziono w okolicach takich miejscowości, jak: Małachowo Złych Miejsc, Ostrowite Prymasowskie, Witkowo.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. Wzrost osadnictwa widoczny jest w środkowym i późnym okresie epoki brązu. Zaczęła się wówczas rozwijać na ziemiach polskich kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. Ludność kultury łużyckiej prowadziła osiadły tryb życia, a system gospodarczy tej kultury, jak się przypuszcza, był wielokierunkowy. Posługiwano się sprzężajnym radłem, a mniejsze pola obrabiano za pomocą motyk rogowych, zboże sprzątano sierpem brązowym. Zmarłych palono na stosie, a ich szczątki składano do popielnic, które zakopywano w ziemi wraz z przystawkami i darami grobowymi. Znacznemu upowszechnieniu uległy wyroby brązowe, zarówno ozdoby, jak i narzędzia, które wytwarzano na miejscu.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się na ziemiach polskich epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne. W pierwszym okresie epoki żelaza (okres halsztacki 650-400 p.n.e.) kultura łużycka przeżywa swój największy rozkwit i posiada szerokie kontakty z resztą Europy. Powstają wówczas grody typu Biskupin. Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytym wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Podniesienie się poziomu wód gruntowych, spowodowane zmianami klimatycznymi, wypiera osadników z ich dotychczasowych siedlisk. Osłabione w ten sposób osadnictwo łużyckie jest stopniowo podbijane lub kolonizowane

przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską. Trudno jest stwierdzić, czy proces ten miał charakter zbrojnej agresji, czy odbywał się w sposób pokojowy poprzez asymilację miejscowej ludności i przybyłej z Pomorza nowej grupy osadniczej. Różnice między obydwoma kulturami widoczne są przede wszystkim w formach grobów oraz kształtach i ornamentyce naczyń i przedmiotów metalowych. Osadnictwo ludności kultury łużyckiej na terenie gminy widoczne jest na przykład w okolicach miejscowości Ostrowite Prymasowskie.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednoczenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Na terenie ziem polskich wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski 150 p.n.e. – 25 n.e.). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich (I-IV w. n.e.). Ludność kultury przeworskiej prowadziła osiadły tryb życia, zamieszkując osady otwarte. Podstawę gospodarki stanowiła uprawa roli w połączeniu z hodowlą zwierząt, wśród których dominowało bydło rogate. Rozwijały się również inne gałęzie wytwórczości, szczególnie hutnictwo i kowalstwo, m. in. ze względu na duże zapotrzebowanie na broń i narzędzia. Dość często wytop żelaza i wyrób z nich gotowych przedmiotów odbywał się w pobliżu osad. Charakterystyczny był obrządek pogrzebowy kultury przeworskiej. Całość wyposażenia zmarłego palono wraz ze zwłokami na stosie, a naczynia składane do grobów celowo rozbijano. Ślady osadnictwa z czasów rzymskich (pierwsze wieki naszej ery – kultura przeworska) są słabo zaznaczone (znane jest jedynie kilka osad). Na obszarze naszej gminy widoczne jest osadnictwo ludności kultury przeworskiej (np. w Małachowie czy Ostrowitem Prymasowskim).

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów ziem polskich przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego na ziemiach polskich.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Początkowe fazy tego okresu charakteryzują się wyraźnym regresem w zakresie kultury materialnej. Pojawia się nowy system gospodarki żywnościowej – przemienno-ugorowej uprawy zbóż ozimych i jarych.

Szeroko stosowana jest sprzężajna obróbka roli. Pojawia się na szeroką skalę proso. W hodowli wzrasta rola świni przy zmniejszeniu stad bydła rogatego i koni. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Osady miały niewielkie rozmiary, chaty miały konstrukcję zrębową, wykorzystywano też kwadratowe ziemianki i półziemianki.

Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załóżki przyszłych miast. Widocznych jest kilka faz powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego.

Według ocen archeologów, grodziska te były zamieszkałe przez człowieka od IX do XI wieku, czyli pod koniec wczesnego średniowiecza. Czasy te to okres przedpiastowski i wczesnopiastowski. W okresie przedpiastowskim trwał jeszcze zwyczaj ciałopalenia, ale około X wieku obrządek ten ustąpił miejsca pochówkowi szkieletowemu.

Z okresu wczesnośredniowiecznego zarejestrowano na terenie gminy dwa grodziska. Zarejestrowano je w miejscowościach: Chładowo i Małachowo Złych Miejsc. Grodzisko w Chładowie datowane jest bardzo wcześnie, bo na VIII-IX w n.e., natomiast grodzisko w Małachowie Złych Miejsc pochodzi z XI-XII w n.e. (na terenie Małachowa odkryto brązową figurkę egipskiej bogini Izis). Na okres wczesnego i późnego średniowiecza datuje się bardzo intensywne osadnictwo (osady w okolicach miejscowości: Folwark, Gaj, Małachowo Złych Miejsc, Ostrowite Prymasowskie, Witkowo). Natomiast świadectwem kontaktów handlowych z okresu średniowiecza może być skarb brakteatów odnaleziony w Witkowie.

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan

zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Stan zachowania stanowisk archeologicznych na terenie gminy Witkowo wynika w dużej mierze z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są więc przede wszystkim inwestycje budowlane i przemysłowe, zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa i rozbudowa dróg na terenie gminy oraz dróg dojazdowych do pól, a także rozbudowa sieci wodociągowych i kanalizacyjnych.

Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Witkowo przewiduje do roku 2020 rozbudowywanie i modernizowanie infrastruktury drogowej i technicznej na terenie gminy, w tym sieci kanalizacji, sieci gazowej, a także uzbrojenie działek inwestycyjnych, m.in.:

- budowę sieci kanalizacji sanitarnej z kanałami bocznymi i przepompowniami w miejscowości Ruchocinek,
- budowę sieci wodociągowej na terenie gminy,
- budowę przydomowych oczyszczalni ścieków na terenie gminy,
- przebudowę drogi gminnej – chodnik w Sołectwie Mielżyn,
- przebudowę drogi gminnej – chodnik w Sołectwie Piaski,
- przebudowę ulic na terenie miasta Witkowa,
- rekultywację dróg w gminie,
- budowę ścieżki rowerowej Witkowo-Kołaczkowo,
- wykonanie zatok na drodze gminnej w Sołectwie Odrowąż.

Potencjalnie bardzo niebezpieczna dla stanowisk archeologicznych jest eksploatacja zasobów naturalnych. Gmina Witkowo posiada udokumentowane złoża kruszywa naturalnego we wsi Chładowo i Ćwierdzin oraz złoża torfów. We wsi Chładowo eksploatowane jest złożo kruszywa naturalnego o powierzchni 5,00 ha o zasobach 150 tys. ton oraz udokumentowane złożo kruszywa naturalnego o powierzchni 1,93 ha i zasobach 64,9 tys. m³. Dla wsi Ćwierdzin jest opracowana dokumentacja kat. C₂ złoża piasków dla potrzeb Przedsiębiorstwa KRUSZGEO, które jest właścicielem terenu o powierzchni

101,36 ha (obecnie złoża stanowi rezerwę i nie jest eksploatowane). Występujące na terenie gminy zasoby torfów we wsiach: Gaj, Ostrowite Prymasowskie, Skorzęcin, Wiekowo, ze względu na ich małą miąższość oraz małą wartość opałową nie są eksploatowane. W południowo – zachodniej części gminy w rejonie wsi Jaworowo stwierdzono otworami studziennymi występowanie węgla brunatnego. Zalega on pod nakładem – średnio o głębokości 69,9 m. Miąższość złoża wynosi od 1,0 – 6,0 m. średnio 3,9 m. Przy aktualnych kryteriach złoża to jest pozabilansowe.

Istotnym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest także działalność rolnicza, a zwłaszcza głęboka orka. Natomiast najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Gmina Witkowo pod względem gospodarczym charakteryzuje się strukturą rolno – przemysłową z dominującą przewagą rolnictwa i przetwórstwa rolno – spożywczego. Znaczną powierzchnię w gminie 66,46 % zajmują użytki rolne. Grunty orne w gminie stanowią 10.996 ha, sady 159 ha a łąki i pastwiska 878 ha.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologiczne jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrażają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków (grodziska w Chładowie i Małachowie Złych Miejsc) istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na ich terenie, a prace porządkowe prowadzone w ich obrębie wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim

Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Poznaniu.

7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

7.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Witkowo zostało uchwalone przez Radę Miejską w Witkowie Uchwałą Nr XXXI/299/2014 z dnia 21 lutego 2014 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W rozdz. „Uwarunkowania rozwoju gminy”, w punkcie 4 „Stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” wymieniono obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

W rozdz. „Kierunki zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenów”, w punkcie 3 przedstawiono zasady ochrony konserwatorskiej:

Zabytkowy układ urbanistyczny miasta Witkowa

- należy uzyskać pozwolenie właściwego konserwatora zabytków na wszelkie prace budowlane obejmujące zewnętrzną formę budynków na tym terenie,
- należy uzyskać pozwolenie właściwego konserwatora zabytków na montaż reklam, nośników informacji wizualnej, podział działek,
- rozbiórka budynków położonych na tym terenie powinna być potwierdzona ich złym stanem technicznym,
- nową zabudowę należy kształtować w nawiązaniu do tradycyjnej zabudowy miejscowości, pokrycie dachów stromych powinna stanowić dachówka ceramiczna w kolorze ceglastoczerwonym.

Zabytki wpisane do rejestru zabytków

- w obiektach wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje zakaz wyburzania, rozbudowy, nadbudowy, zmiany formy dachu oraz zmiany formy elewacji,
- prace remontowe przy zabytku wymagają jednoczesnego przeprowadzenia zabiegów konserwatorskich i rewaloryzacyjnych,
- prace budowlane, konserwatorskie, restauratorskie mogą być prowadzone jedynie w oparciu o wytyczne konserwatorskie, zgodnie z zatwierdzoną przez

konserwatora zabytków dokumentacją,

- obiektom wpisanym do rejestru zabytków należy zapewnić właściwą ekspozycję, obowiązuje zakaz lokalizacji w ich otoczeniu obiektów wielkogabarytowych, stanowiących nieodpowiednią dominantę w otaczającym krajobrazie,

- wszelkie prace przy zabytkach wpisanych do rejestru wymagają uzyskania pozwolenia właściwego konserwatora zabytków.

Zabytki znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków

- przedmiotem ochrony jest: pierwotna forma budynków, oryginalny detal architektoniczny, oryginalna substancja budowlana, zastosowane materiały,

- w odniesieniu do zespołów folwarcznych przedmiotem ochrony jest dodatkowo zachowany układ przestrzenny z czytelnym układem komunikacyjnym,

- wszelkie zmiany w zewnętrznej formie budynków należy uzgodnić z właściwym konserwatorem zabytków.

- Wytyczne konserwatorskie dla stanowisk archeologicznych

Przedmiotem ochrony w archeologicznej strefie ochrony konserwatorskiej są znajdujące się w niej zabytki archeologiczne:

- stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków,

- zewidencjonowane stanowiska archeologiczne ujęte w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków,

- pradziejowe, średniowieczne i nowożytnie nawarstwienia kulturowe w strefach ochrony zabytkowych układów urbanistycznych, ruralistycznych oraz w obrębie zabytków architektury, cmentarzy i zabytkowej zieleni.

Strefa ochrony zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych

Wyznaczone w załączniku graficznym zasięgi stanowisk archeologicznych należy traktować orientacyjnie, może okazać się bowiem podczas prac ziemnych, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonych na podstawie obserwacji powierzchniowych zasięgów stanowisk.

Zewidencjonowane stanowiska archeologiczne oraz strefy ich występowania podlegają ochronie konserwatorskiej.

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony obowiązuje konieczność uzgadniania z właściwym konserwatorem zabytków prac ziemnych celem określenia obowiązującego inwestora zakresu ewentualnych badań archeologicznych.

Obiekty wpisane do rejestru zabytków

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na terenach stanowisk

archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, zakazuje się prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych, a prace porządkowe prowadzone w ich obrębie wymagają uzgodnienia z właściwym konserwatorem zabytków oraz uzyskania jego pozwolenia.

Zadania inwestycyjne związane z szerokopłaszczyznowymi pracami ziemnymi

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się w obrębie szerokopłaszczyznowego zadania inwestycyjnego (m.in. drogi, kopalnie, odkrywki, eksploatacja złóż, inwestycje kubaturowe), obowiązek przeprowadzenia rozpoznawczych badań powierzchniowo-sondażowych, na które inwestor musi uzyskać pozwolenie właściwego konserwatora zabytków.

7.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Gmina Witkowo nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu całej gminy. Obowiązują następujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów na terenie gminy, które zawierają zapisy uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego:

I. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów położonych w obrębie ulic: Poznańskiej, Parkowej, Polnej, Armii Poznań i Podgórznej w Witkowie przyjęty Uchwałą Nr IX/86/03 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 21.11.2003 r. W rozdz. II, pkt 3 b wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Nowa zabudowa zlokalizowana w bezpośrednim sąsiedztwie obiektów istniejących winna być dostosowana do otoczenia i tworzyć zwartą zabudowę śródmiejską [...] dla obiektów objętych ochroną konserwatorską, obiektów leżących w strefie ochrony konserwatorskiej lub obiektów przyległych do nich, wszelkie prace wymagają akceptacji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Prace ziemne przy nowej inwestycji, w przypadku wystąpienia obiektu archeologicznego, winny być uzgodnione z konserwatorem ds. archeologicznych.

II. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego przyjęty Uchwałą Nr XVII/149/04 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 26.11.2004 r. dla terenów działki o numerze ewidencyjnym 18/4 w Kołaczkowie. W rozdz. 4 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

§ 12. Lokalizowane obiekty muszą stanowić kompozycyjną, funkcjonalną i architektoniczną całość z zabudową istniejącą.

§ 13. Ochroną należy objąć istniejący drzewostan, a budynki lokalizować w sposób jak najmniej ingerujący w istniejącą zieleń.

§ 14. Ze względu na sąsiedztwo zabytkowego parku wprowadza się obowiązek opiniowania koncepcji architektonicznych lokalizowanych budynków z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

III. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów działek o numerach ewidencyjnych od 14/2 do 14/5 w Strzyżewie Witkowskim przyjęty Uchwałą Nr XVII/151/04 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 26.11.2004 r. W § 16 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

1. Ochroną objęte są, na zasadach wynikających z przepisów odrębnych zewidencjonowane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiska archeologiczne występujące na terenach objętych miejscowym planem.

2. W związku z położeniem terenów w strefie występowania stanowisk archeologicznych prace ziemne prowadzone na działkach należy przeprowadzić zgodnie z przepisami odrębnymi.

3. Na terenach objętych planem nie występują inne dobra dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dobra kultury współczesnej wymagające objęcia ochroną.

IV. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów części działki o numerze ewidencyjnym 35/12 w Skorzęcinie przyjęty Uchwałą Nr XVIII/164/04 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 29.12.2004 r. W § 17 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

1. Ochroną objęte są, na podstawie przepisów odrębnych zewidencjonowane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiska archeologiczne występujące na terenach objętych miejscowym planem.

2. W związku z położeniem terenów w strefie występowania stanowisk archeologicznych prace ziemne prowadzone na działkach wymagają przeprowadzenia zgodnie z przepisami odrębnymi.

V. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów działki o numerze ewidencyjnym 36/47 w Skorzęcinie przyjęty Uchwałą Nr XVIII/165/04 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 29.12.2004 r. W § 19 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

1. Na terenach objętych planem występują zewidencjonowane zabytki archeologiczne objęte ochroną konserwatorską zgodnie z przepisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

2. Prace ziemne wykonywane na terenach objętych miejscowym planem wymagają przeprowadzenia wyprzedzających badań archeologicznych w zakresie uzgodnionym z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem

Zabytków lub ustanowienia nadzoru archeologicznego podczas wykonywania prac ziemnych.

VI. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów części działki o numerze ewidencyjnym 205 w Wiekowie, przyjęty Uchwałą Nr XVIII/166/04 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 29.12.2004 r. W § 22 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

1. Ochroną objęte są, na podstawie przepisów odrębnych, zewidencjonowane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiska archeologiczne występujące na terenach objętych miejscowym planem.

2. W związku z położeniem terenów w strefie występowania stanowisk archeologicznych prace ziemne prowadzone na działkach wymagają przeprowadzenia zgodnie z przepisami odrębnymi.

VII. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w miejscowości Witkowo przy ul. Osiedlowej, działki nr 153, 154, 155 przyjęty Uchwałą Nr XXX/280/06 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 22.09.2006 r. W § 13 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

1. Na obszarze objętym planem znajdują się wskazane na rysunku planu, zewidencjonowane stanowiska archeologiczne, będące pod ochroną konserwatorską. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek uzgadniania z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków prac ziemnych związanych z zagospodarowaniem i zabudową terenu celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych.

2. W przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekty mające charakter zabytku archeologicznego – należy wstrzymać roboty i niezwłocznie powiadomić odpowiednie organy ochrony zabytków.

VIII. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w miejscowości Witkowo przy ul. Lotniczej, działki nr 28/3 i 28/4 przyjęty Uchwałą Nr XXX/281/06 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 22.09.2006 r. W § 11 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

W przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekty mające charakter zabytku archeologicznego – należy wstrzymać roboty i niezwłocznie powiadomić odpowiednie organy ochrony zabytków.

IX. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w miejscowości Witkowo przy ul. Północnej, część działki nr 149, przyjęty Uchwałą Nr IV/38/07 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 28.02.2007 r. W § 12 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

W przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekty mające charakter

zabytku archeologicznego – należy wstrzymać roboty i niezwłocznie powiadomić odpowiednie organy ochrony zabytków.

X. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w miejscowości Kołaczkowo gmina Witkowo, część działki nr 17/16, przyjęty Uchwałą Nr IV/40/07 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 28.02.2007 r. W § 12 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

W przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekty mające charakter zabytku archeologicznego – należy wstrzymać roboty i niezwłocznie powiadomić odpowiednie organy ochrony zabytków.

XI. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu działek nr 145/1, 155/4, 156/1, 157/1, 159/1, 159/2, 159/3, 159/4, 159/5, 159/6, 159/7, 159/8, 160/1, 162/2, 164, 167, 175/4, 109, 111, 118/1, 118/2, 118/6, 118/7, 118/8, 118/9, 118/4, 118/5, 119, 48/10 oraz część działki nr 104 położonych w miejscowości Ćwierdzin, gmina Witkowo, przyjęty Uchwałą Nr IV/39/07 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 28.02.2007. W § 12 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Na terenie przeznaczonym do eksploatacji kruszywa naturalnego znajdują się zewidencjonowane stanowiska archeologiczne, które podlegają ochronie konserwatorskiej (art. 6, ust. 1, pkt 3 a, art. 145 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Przed przystąpieniem do prac ziemnych związanych z eksploatacją kruszywa naturalnego, ustala się, dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, obowiązek uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych.

XII. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w miejscowości Kołaczkowo gmina Witkowo, działki nr 17/12, 17/15, 17/17, 18/3, przyjęty Uchwałą Nr IX/84/07 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 16.11.2007.

W § 11 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

W przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekty mające charakter zabytku archeologicznego – należy wstrzymać roboty i niezwłocznie powiadomić odpowiednie organy ochrony zabytków.

XIII. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego rejonu ul. Kosynierów Miłosławskich w miejscowości Witkowo i Strzyżewo Witkowskie, przyjęty Uchwałą Nr IX/84/07 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 21.11.2008. W § 9 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

1. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek uzgadniania z WUOZ w Poznaniu prac ziemnych związanych

z zagospodarowaniem i zabudową terenu celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych.

2. W przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekty mające charakter zabytku archeologicznego – należy wstrzymać roboty i niezwłocznie powiadomić odpowiednie organy ochrony zabytków.

XIV. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu w obszarze części działek 5240/2, 5241/1, 214 oraz działek 215 i 216 z przeznaczeniem pod drogę dojazdową do terenów eksploatacji kruszywa naturalnego ze złóż Ćwierdzin i Ćwierdzin KR, położonych w miejscowości Ćwierdzin gm. Witkowo, przyjęty Uchwałą Nr XXV/215/09 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 26.06.2009. W § 13 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

1. Obszar objęty planem znajduje się w strefie występowania stanowisk archeologicznych będących pod ochroną konserwatorską (art. 145, art. 6, ust. 1, pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zmianami).

2. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego prace ziemne związane z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu, wymagają prowadzenia badań archeologicznych w zakresie uzgodnionym z Wielkopolskim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

XV. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Witkowo w obrębie ulicy Kwiatowej i Powidzkiej, przyjęty Uchwałą Nr III/14/10 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 29.12.2010 r. W § 2 pkt 3 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Na terenie objętym planem znajduje się strefa występowania stanowisk archeologicznych będąca pod ochroną konserwatorską (art. 145, art. 6, ust. 1, pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, prace ziemne związane z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu wymagają uzgodnienia z Wydziałem Archeologicznym WUOZ w Poznaniu przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, dla określenia konieczności ewentualnych prac archeologicznych.

XVI. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Witkowo w obrębie ulicy Nowej i Dworcowej, przyjęty Uchwałą Nr III/15/10 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 29.12.2010 r. W § 2 pkt 3 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Na terenie objętym planem znajduje się strefa występowania stanowisk archeologicznych będąca pod ochroną konserwatorską (art. 145, art. 6, ust. 1, pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, prace ziemne związane z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu wymagają uzgodnienia z Wydziałem Archeologicznym WUOZ w Poznaniu przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, dla określenia konieczności ewentualnych prac archeologicznych.

XVII. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Witkowo w obrębie ulicy Północnej, przyjęty Uchwałą Nr III/16/10 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 29.12.2010 r. W § 2 pkt 3 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Na terenie objętym planem znajduje się strefa występowania stanowisk archeologicznych będąca pod ochroną konserwatorską (art. 145, art. 6, ust. 1, pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, prace ziemne związane z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu wymagają uzgodnienia z Wydziałem Archeologicznym WUOZ w Poznaniu przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, dla określenia konieczności ewentualnych prac archeologicznych.

XVIII. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Witkowo w obrębie ulicy Dworcowej, przyjęty Uchwałą Nr III/17/10 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 29.12.2010 r. W § 2 pkt 3 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Na terenie objętym planem znajduje się strefa występowania stanowisk archeologicznych będąca pod ochroną konserwatorską (art. 145, art. 6, ust. 1, pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, prace ziemne związane z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu wymagają uzgodnienia z Wydziałem Archeologicznym WUOZ w Poznaniu przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, dla określenia konieczności ewentualnych prac archeologicznych.

XIX. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w obrębie ulicy Polnej i Jana Pawła II w miejscowości Witkowo, przyjęty Uchwałą Nr XI/88/2011 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 25.11.2011 r. W rozdziale II, § 9 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

- 1) obszar objęty miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego znajduje się na terenie historycznego układu urbanistycznego Witkowa, wpisanego pod numerem 693/Wlkp/A do rejestru zabytków, na mocy decyzji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 7.08.2008 r.;
- 2) wszelkie zmiany w zagospodarowaniu terenu oznaczonego symbolem U, w tym w obrębie zieleni należy uzgodnić z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków; w przypadku podjęcia decyzji o usunięciu części

drzew znajdujących się na terenie objętym ustaleniami przedmiotowego planu, po wcześniejszej opinii dendrologa lub uprawnionego architekta krajobrazu, należy dokonać nowych nasadzeń rekomensujących ubytek w tamtejszym zadrzewieniu – do nasadzeń należy zastosować gatunki drzew liściastych;

3) w związku z położeniem na terenie objętym ochroną konserwatorską na prowadzenie prac budowlanych należy uzyskać pozwolenie Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w oparciu o projekt architektoniczny planowanej inwestycji z widokami elewacji i kolorystyką; uzgodnieniu podlega budowa, rozbudowa lub usunięcie istniejących obiektów, jak również inne prace mające wpływ na kształtowanie i estetykę zabudowy tego terenu;

4) dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas prac ziemnych przy realizacji inwestycji, ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych. Inwestor winien na te badania uzyskać pozwolenie Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed wydaniem pozwolenia na budowę;

5) nie określa się zasad ochrony dóbr kultury współczesnej z uwagi na niewystępowanie takich obiektów na obszarze objętym planem.

XX. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu działki nr 408/1 w miejscowości Witkowo, przyjęty Uchwałą Nr XIV/128/2012 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 30.03.2012 r. W rozdziale II, § 6 pkt 4 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, istnieje konieczność prowadzenia badań archeologicznych w trakcie prac ziemnych podczas realizacji inwestycji związanych z zabudowaniem przedmiotowego terenu. Zakres badań archeologicznych określi pozwolenie WWKZ na badania archeologiczne, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę.

XXI. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu działki nr 37 w miejscowości Małachowo Złych Miejsc, przyjęty Uchwałą Nr XIV/129/2012 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 30.03.2012 r. W rozdziale II, § 6 pkt 4 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Teren objęty miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego w całości podlega ochronie konserwatorskiej w związku z powyższym dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, istnieje konieczność prowadzenia badań archeologicznych w trakcie prac ziemnych podczas realizacji inwestycji związanych z zabudowaniem przedmiotowego terenu. Zakres badań archeologicznych określi pozwolenie WWKZ na badania archeologiczne, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę.

XXII. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu działki nr 364 położonej w miejscowości Mąkownica, przyjęty Uchwałą Nr XXI/201/2012 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 30.11.2012 r. W rozdziale II, § 9 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych podczas inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowaniem przedmiotowego terenu a wymagających prac ziemnych. Inwestor ma obowiązek uzyskać pozwolenie właściwego organu w zakresie zabytków na prowadzenie badań archeologicznych przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, zgodnie z przepisami odrębnymi.

XXIII. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu części działki nr 182/1 położonej w Wiekowie, przyjęty Uchwałą Nr XXXII/308/2014 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 28.03.2014 r. W rozdziale II, § 6 pkt 4 wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Teren objęty miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego w całości podlega ochronie konserwatorskiej w związku z powyższym dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, istnieje konieczność prowadzenia badań archeologicznych w trakcie prac ziemnych podczas realizacji inwestycji związanych z zabudowaniem przedmiotowego terenu. Zakres badań archeologicznych określi pozwolenie WWKZ na badania archeologiczne, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę.

Ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z zapisów zawartych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i są każdorazowo uzgadniane z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Inwestycje na terenie gminy Witkowo, na obszarach, dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wykonywane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, które uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

7.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153) Gmina Witkowo posiada opracowany w 2016 r. plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu

zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Plan ten jest corocznie aktualizowany.

7.4. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej

W czasach wielkich przekształceń środowiska, związanych przede wszystkim z urbanizacją i uprzemysłowieniem, ogromne znaczenie ma zachowanie w niezmienionym stanie terenów mało jeszcze zdegradowanych, gdzie przyroda zachowała wiele z naturalnego uroku. Formami takiej ochrony są parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu. Tworzy się je na obszarach o wysokich walorach naturalnych środowiska oraz o nieprzeciętnych właściwościach estetycznych krajobrazu, nierzadko połączonych z wartościami historycznymi, turystycznymi i krajoznawczymi. Na terenie gminy Witkowo znajdują się dwa takie obszary.

Północno-wschodnia część gminy znajduje się w obrębie *Powidzkiego Parku Krajobrazowego* utworzonego Rozporządzeniem Nr 18 Wojewody Konińskiego z dnia 16 grudnia 1998 r. w celu ochrony środowiska przyrodniczego, swoistych cech krajobrazu oraz zabezpieczenia wartości historycznych i kulturowych tego regionu. Obszar ten rozciąga się na długiej, rozgałęziającej się rynnie jeziornej o kierunku z północnego wschodu na południowy zachód, ciągnącej się od Strzelna do Słupcy, obejmując powierzchnię 24600 ha. Tereny Parku cechują się znacznymi walorami krajobrazowymi. Decyduje o tym różnorodność ekosystemów, ale przede wszystkim system jezior rynnowych często o urozmaiconej linii brzegowej, czasem z malowniczo położonymi wyspami. Wśród nich wielkością wyróżniają się Jezioro Powidzkie i Jezioro Niedzięgiel. W celu zapewnienia dodatkowej ochrony w Powidzkim Parku Krajobrazowym utworzono kilkanaście pomników przyrody i jeden użytek ekologiczny chroniący cenną, torfowiskową szatę roślinną.

W granicach Parku stwierdzono ok. 990 gatunków roślin (w tym 60 chronionych) oraz 216 zbiorowisk roślinnych, nie mniej bogaty jest świat zwierząt, wśród których zanotowano 34 gatunki ssaków, 10 płazów, 5 gadów i 22 ryb. Wartościowe z przyrodniczego i gospodarczego punktu widzenia są zespoły ichtiofauny, zwłaszcza dużych i głębokich jezior wykazujących jeszcze cechy jezior sielawowych (z sielawą i sieją).

Oprócz atrakcji przyrodniczych i krajobrazowych, Powidzki Park Krajobrazowy cechuje się stosunkowo dużą koncentracją stanowisk archeologicznych oraz zabytków kultury materialnej. Powidzki Park Krajobrazowy włączony jest do krajowej sieci obszarów chronionych „ECONET-POLSKA” oraz

europejskiej sieci „NATURA 2000”.

Wschodnia część gminy Witkowo leży w obrębie *Powidzko - Bieniszewskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu* utworzonego Uchwałą Nr 53 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koninie z dnia 29 stycznia 1986 r. w sprawie ustalenia obszarów krajobrazu chronionego i zasad korzystania z tych obszarów. Omawiany obszar o całkowitej powierzchni 460 km² jest najważniejszym ogniwem ekologicznym systemu ochrony ze względu na największą w skali dawnego województwa konińskiego koncentrację walorów przyrodniczych, krajobrazowych i rekreacyjnych. Jest to najcenniejszy pod względem morfotycznym obszar mający żywą rzeźbę młodoglacjalną. Cechuje go ogromne bogactwo tak charakterystycznych form jak rynny polodowcowe, wzgórza moreny czołowej, płaska i falista forma moreny dennej, liczne jeziora: Powidzkie, Niedzięgiel, Suszewskie, Wilczyńskie, Budzisławskie, Ostrowickie, w znacznej części linii brzegowej otoczone lasami.

Powidzko - Bieniszewski Obszar Chronionego Krajobrazu obejmuje fragment Pojezierza Gnieźnieńskiego połączony ciągiem wzgórz moreny czołowej z resztką dawnej Puszczy Bieniszewskiej. Puszcza Bieniszewska zajmuje obszar o powierzchni 952,5 ha, obejmując zwarty kompleks żyznych lasów liściastych, w większości dobrze zachowanych lasów gradowych oraz łągów. Obszar włączony jest do europejskiej sieci obszarów chronionych NATURA 2000 jako specjalny obszar ochrony siedlisk (Dyrektywa Siedliskowa).

Jedną z form ochrony przyrody jest ustanowienie użytków ekologicznych, definiowanych jako zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów, m.in. naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin i zwierząt. Na terenie gminy Witkowo Uchwałą Nr IV/32/03 Rady Miejskiej z dnia 21.02.2003 r. utworzono użytek ekologiczny *Jezioro Czarne* na powierzchni 46,60 ha. Przedmiotem ochrony jest kompleks śródleśnych torfowisk wykształconych wskutek zarastania jeziora, obejmujący stanowiska rzadkich i chronionych gatunków roślin i zwierząt oraz siedlisk przyrodniczych.

Na terenie gminy Witkowo indywidualną ochroną poprzez wpis do rejestru pomników przyrody objęte są następujące obiekty:

- 2 dęby szypułkowe o obwodach pni 380 i 420 cm rosnące na terenie Leśnictwa Skorzęcin,
- grupa 41 dębów szypułkowych o obwodach pni 300-430 cm przy Jeziorze Białym,
- grupa 20 dębów szypułkowych o obwodach pni 300-400 cm przy

Nadleśnictwie Skorzęcin,

- 7 topoli białych o obwodach pni 350-500 cm w parku zabytkowym w Jaworowie.

8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Zabytki nieruchome na terenie gminy Witkowo, wpisane do rejestru zabytków, prezentują zróżnicowany stan zachowania.

FOLWARK

Dwór

Usytuowany na południowym skraju wsi. Bezstylowy budynek dworu zbudowano ok. 1880 r. z cegły ceramicznej, pełnej, na kamiennej podmurówce, otynkowany. Budynek posadowiony na rzucie prostokąta, od wschodu przylega prostokątna weranda. Obiekt jednokondygnacyjny, podpiwniczony, z użytkowym poddaszem, nakryty wysokim dachem dwuspadowym pokrytym dachówką. Na środku fasady wschodniej dwuosiowy pseudoryzalit wejściowy, częściowo przesłonięty drewnianą, przeszkloną werandą. Na osi obu połaci dachu szerokie wystawy dachowe kryte osobnymi daszkami dwuspadowymi. W osi fasady facjata z otworami okiennymi w profilowanych opaskach, zamkniętymi półkoliście. Facjata zwieńczona trójkątnym naczółkiem. Elewacja tylna wsparta trzema przyporami. Budynek w dobrym stanie technicznym, po przeprowadzonym remoncie; remont dachu z wymianą pokrycia, wymiana stolarki, odnowienie elewacji. Własność prywatna.

Wiatrak koźlak

Zbudowany w 1863 r. w Krzyżu. Na obecne miejsce przewieziony i zmontowany w 1905 r. W 1925 r. dokonano wymiany głowicy wału skrzydłowego – drewnianą zastąpiono metalową. W 1947 r. pokrycie dachowe z gontu zastąpiono blachą. W 1965 r. do wiatraka doprowadzono prąd elektryczny. Od 1979 r. użytkowany jako śrutownik. W 1999 r. zdemontowano skrzydła. Wiatrak drewniany, z zachowanym wyposażeniem, trójkondygnacyjny, zbudowany na planie prostokąta, ściany odchylone od pionu do wewnątrz. Fundament wiatraka wzniesiono na rzucie krzyża równoramiennej. Podpiera on koziół, na którym jest wsparta konstrukcja wiatraka. Koziół ustawiony na podmurówce z cegły. Ściany zewnętrzne konstrukcji szkieletowej, szalowane deskami w układzie pionowym. Dach z naczółkiem od strony nawietrznej. W elewacji zawietrznej, na wysokości drugiej kondygnacji otwór wejściowy z jednoskrzydłowymi drzwiami. Obecnie nieużytkowany, ściany wymagają prac

remontowych, wskazana również wymiana niektórych elementów konstrukcji szkieletu. Własność prywatna.

JAWOROWO

Zespół pałacowy (pałac, park).

Pałac zbudowany w 1 poł. XIX w. przez ówczesnego właściciela dóbr, Zygmunta Jaraczewskiego. Ok. 1900 r. rozbudowany od strony wschodniej, w 1939 r. dobudowano aneks od strony zachodniej. Przed wojną własność Stanisława Skarbka-Malczewskiego. Po wojnie w pałacu mieściła się szkoła podstawowa, klub rolnika, mieszkania pracowników Państwowego Gospodarstwa Rolnego. Od 2015 r. własność prywatna.

Budynek murowany z cegły na kamiennym cokole, założony na planie wydłużonego prostokąta z dostawionym prostopadle skrzyłem od północnego wschodu. Korpus główny dwukondygnacyjny, dobudówki od wschodu i zachodu parterowe, skrzydło północno-wschodnie dwukondygnacyjne. Dachy kryte papą. Na osi elewacji frontowej dwuosiowy pseudoryzalit zwieńczony trójkątnym szczytem. Elewacje dzielone lizenami, zwieńczone profilowanym gzymsem z fryzem ząbkowym. Remont kapitalny obiektu przeprowadzono w latach 1969-1970. Częściowej przebudowie uległy wówczas elewacje i wnętrze.

Stan zachowania dostateczny.

Park w stylu krajobrazowym założony w 1 poł. XIX w. Główny wjazd od strony południowo-wschodniej. W okresie użytkowania przez szkołę i kombinat PGR na bieżąco pielęgnowany. Urozmaicono wówczas drzewostan parkowy, wprowadzając nowe nasadzenia drzew i krzewów iglastych. Obecnie zaniedbany, z zatartym układem komunikacyjnym, poza główną aleją wjazdową, z dominującym samosiewem. Drzewostan nie pielęgnowany, w części obumarły i zniszczony.

KOŁACZKOWO

Zespół dworski (dwór, park, brama, gorzelnia).

W średniowieczu Kołaczkowo należało do Korzboków. W połowie XVI w. było podzielone pomiędzy kilku szlacheckich właścicieli: Ćwierdzińskiego, Chładowskiego i Wyganowskiego. W XVII i XVIII w. często zmieniali się właściciele i dzierżawcy poszczególnych działów. Wymieniane są nazwiska: Chełkowskich, Dydyńskich, Dembińskich. W XIX w. jako właściciele wymienia się Władysława Brezę, Marcela Ponińskiego, barona Aleksandra Graeve. W roku 1887 dobra nabył Maciej Prądyński, a w 1906 r. Nepomucen Mukułowski, późniejszy starosta witkowski. Od 1931 r. do końca II wojny światowej Kołaczkowo było własnością Teodora Mukułowskiego.

Obecne założenie dworskie powstało w 4 ćw. XIX w., usytuowane we wschodniej części wsi przy lokalnej drodze. Część rezydencjonalna zajmuje północno-wschodnią część założenia. Po drugiej stronie drogi usytuowana została gorzelnia. Dwór usytuowany w środkowej części parku, powstał w latach 70. XIX w., w 1910 r. gruntownie przebudowany i rozbudowany, przybrał cechy okazałej rezydencji, w której zastosowano elementy neogotyckie w połączeniu z przetworzonymi motywami wczesnego baroku – nadal czytelne w elewacji tylnej. Przebudowaną budowlę nakryto mansardowym dachem, z licznymi lukarnami i wystawkami. Budynek murowany, tynkowany, z zaakcentowanymi czerwoną cegłą obramieniami okien, drzwi, narożami budynku, łukami arkad portyku, wystawek oraz innymi detalami dekoracyjnymi, podpiwniczony, o rozczłonkowanej, niesymetrycznej, zróżnicowanej wielkości bryle złożonej z korpusu głównego i przylegającej od południa niższej przybudówki, którą połączono z dworem łącznikiem. Dachy dworu i oficyny pokryte dachówką karpiówką. W narożniku północno-zachodnim trzykondygnacyjna, okrągła baszta zwieńczona krenelażem. Elewacje wschodnia i zachodnia zaakcentowane dwukondygnacyjnymi ryzalitami, w partii dachu liczne wystawki w ostrołukowych ramach. W fasadzie ganek z ostrołukowymi arkadami dźwiga taras z balustradą zdobioną krenelażem. W latach 80 XX w. przeprowadzono remont kapitalny obiektu. Stan zachowania dobry.

Park założony w stylu krajobrazowym, z dość urozmaiconym gatunkowo drzewostanem. Najliczniej reprezentowane są: jesiony, graby, dęby, buki, kasztanowce oraz zwarte skupiska robinii akacyjowej na obrzeżach. Od bramy, w kierunku dworu wiedzie rozwidlająca się alejka, obejmująca duży owalny klomb ze skupinami krzewów ozdobnych i pojedynczymi drzewami. Wyróżniające się grupy starodrzewu znajdują się w części wschodniej założenia parkowego. W latach 70 i 80 XX w. urozmaicono zieleń parkową, wprowadzając nowe nasadzenia drzew i krzewów ozdobnych. Park na bieżąco pielęgnowany, utrzymany w dobrym stanie.

Wjazd do parku w części północno-zachodniej poprzez murowaną, tynkowaną bramę, z żelazną kratą, jednokondygnacyjną, z łamanymi szczytami, dwuprzelotową, z głównym przejazdem na osi ujętym kwadratowymi filarami przechodzącymi ćwierćkolistie do słupów ograniczających parkan i mniejsze wejście od północy. W elewacji na osi dwa słupy zakończone daszkami z kulami. Słupy połączone półwałnymi odcinkami muru z owalnymi prześwitami pośrodku, zwieńczonymi sterczynami. Brama po remoncie, w dobrym stanie.

Gorzelnia usytuowana po stronie północnej zespołu dworsko-parkowego. Zbudowana w 1892 roku. Budynek murowany z cegły, dwukondygnacyjny. Na przełomie XIX/XX w. nadano jej rzut o kształcie litery „L”, z wyższą, dwukondygnacyjną częścią z pomieszczeniem aparatuwni. Od wschodu przylega do niej kotłownia, a od zachodu - część mieszkalna. Po 2000 r. przeprowadzono remont i modernizację gorzelni. W trakcie remontu większość elewacji otynkowano, częściowo przebudowano, wymieniono stolarkę okienną. Część mieszkalna zaadaptowana została na biura firmy. Zachował się w niezmienionej formie ceglany komin. Stan zachowania dobry.

Zespół dworski w Zasobach Własności Rolnej Skarbu Państwa, w użytkowaniu PPRHiU KOS-POL sp. z o. o Kołaczkowo.

MAŁACHOWO SZEMBOROWICE

Park dworski

Założony w stylu krajobrazowym w 2 poł. XIX w. przez ówczesnych właścicieli majątku, rodzinę Pokrzywnickich, która władała nim do wybuchu II wojny światowej. Po wojnie majątek rozparcelowano, a dwór z parkiem i budynkami gospodarczymi przekazano w 1952 r. Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej. W okresie gospodarowania przez Spółdzielnię rozebrano dwór (w 1977 r.) i wybudowano dwa budynki mieszkalne, obecnie wydzielone geodezyjnie z założenia parkowego.

Park przedzielony drogą o przebiegu z północnego zachodu na południowy wschód. Stosunkowo dobrze zadrzewiona jest część północno-wschodnia z pozostałościami szpaleru grabowego. Część południowo-zachodnią zajmują dwa połączone ze sobą stawy. Obszar ten pozbawiony jest zieleni parkowej. Część północno-wschodnia została uporządkowana. Usunięto drzewa obumarłe, dziczące krzewy i zbędne samosiewny porastające niemal całą powierzchnię. Zielen parkowa została wzbogacona nowymi nasadzeniami drzew i krzewów ozdobnych. Park jest własnością prywatną.

MAŁACHOWO ŻŁYCH MIEJSC

Park dworski

Założony w 2 poł. XIX w. wchodził w skład majątku, którego właścicielem w 1865 r. był hr. Franciszek Żółtowski. W 1890 r. przepisał go na rzecz syna Władysława. Po jego śmierci dobra odziedziczyli w 1922 r. Paweł, Franciszek i Zofia Żółtowscy. W roku 1937 została zniesiona współwłasność, a majątek przepisany został na Zofię Dąbrowską z domu Żółtowską. Po wojnie przejęty przez Skarb Państwa, został rozparcelowany, za wyjątkiem tzw. resztówki w skład której weszły: dwór, park, budynki gospodarcze.

W latach 70. XX w. dwór, usytuowany w centralnej części założenia, został znacząco przebudowany, podobnie jak spichlerz, zaadaptowany na mieszkania. Do parku prowadziła od północy aleja jesionowa. Pierwotnie zwarty drzewostan parkowy ulegał zubożeniu, a fragmenty parku użytkowane były rolniczo przez mieszkańców wsi. W latach 80. XX w. odnotowano kilkadziesiąt drzew, głównie grabów, wiązów i lip występujących grupowo w pasach podkreślających granice parku oraz pojedyncze egzemplarze jesionu i dębu w części środkowej.

Po 2000 r. resztki drzewostanu zostały wycięte, a obszar parku podzielony na kilkanaście działek budowlanych, stopniowo zasiedlanych budownictwem jednorodzinym. Obecnie teren parku, praktycznie pozbawiony drzewostanu, jest sukcesywnie zabudowywany.

MIELŻYN

Kościół parafialny p.w. Wszystkich Świętych

Pierwsza wzmianka o kościele w Mielżynie pochodzi z 1428 r. Obecny zbudowany w 2 poł. XVI w. Konsekrowany w 1592 r. W XVII w. dobudowano kaplicę południową św. Anny, w 1843 r. kaplicę północną św. Krzyża. Gruntownie odnowiony w 2 poł. XVIII w. z fundacji Stanisława Trąpczyńskiego.

Kościół orientowany, murowany z cegły, częściowo tynkowany, na cokole z kamienia polnego i cegły, podpiwniczony. Korpus główny jednonawowy założony na planie prostokąta z wielobocznie zamkniętym prezbiterium. Nawa nakryta w części dachem dwuspadowym, ze szczytem o splywach wklęsło-wypukłych od zachodu i dachem wielospadowym od strony wschodniej prezbiterium, pokryte dachówką karpiówką. W dachu na osi sygnaturka. Naroża ujęte uskokowymi szkarpami. Elewacje – zachodnia dwukondygnacyjna, wschodnia oszkarpowana, nieotynkowane. Do nawy od południa przylega murowana, otynkowana kaplica o wysokości równej nawie, nakryta dwuspadowym dachem, od strony północnej zakrystia, otynkowana, nakryta również dachem dwuspadowym. Otwory okienne zamknięte półkoliście. Elewacje zwieńczone profilowanym gzymsem. Wokół murów wykonano drenaż osuszający, w latach 2008-2009 wyremontowano dach, wymieniono pokrycie, naprawiono zewnętrzne tynki kaplic. Stan obiektu dobry.

Zespół dworski (dwór, park, spichlerz)

Mielżyn wzmiankowany był pod koniec XIV w., jako majątność rycerskiego rodu Nowinów, którzy dali początek znaczącej rodzinie Mielżyńskich herbu Nowina. W ich posiadaniu dobra pozostawały do 1669 roku, kiedy Franciszek Mielżyński, kanclerz poznański, sprzedał je Pięłowskiemu. Po nich właściciele

zmieniali się wielokrotnie. W pierwszych latach XIX w. majątek przeszedł w ręce rodziny Jaraczewskich h. Zaremba, którzy w poł. XIX w. zbudowali nowy, klasycystyczny dwór i mieszkali tutaj do lat 60. XIX w. Budynek przebudowano w 2 poł. XIX w. Od 1918 r. dom zakonny Sióstr Dominikanek, które założyły tu sierociniec i szkołę gospodarczą. Wypędzone przez Niemców w 1941 r. Po wojnie powróciły i zaczęły na nowo urządzać dom i sierociniec, a od 1956 r. ośrodek dla dzieci z upośledzeniem umysłowym, obecnie Dom Pomocy Społecznej dla osób niepełnosprawnych intelektualnie.

Dwór murowany, tynkowany, na cokole z kamienia polnego i cegły, podpiwniczony, parterowy. Wzniesiony na rzucie wydłużonego prostokąta, pierwotnie nakryty dachem czterospadowym, obecnie dwuspadowym z naczółkami. Od strony południowej na osi fasady okazały, znacznie wyższy od fasady, sięgający zwieńczeniem kalenicy dachu, czterokolumnowy portyk poprzedzający główne wejście, w wielkim porządku, zwieńczony trójkątnym frontonem. W latach 1977-1980 budynek powiększony o przybudówkę od strony wschodniej. Stan zachowania dobry; wymienione pokrycie dachu (z dachówki na blachę), stolarka okienna i drzwiowa, odnowione elewacje.

Park zachowany w części północno-wschodniej założenia, obecnie o powierzchni 0,8 ha, z zupełnie zatartym pierwotnym układem kompozycyjnym, nielicznym starodrzewem z okazałymi bukami i młodymi nasadzeniami oraz współcześnie zakomponowanymi klombami i podjazdem przed frontem dworu. Park na bieżąco pielęgnowany, dobrze utrzymany.

Spichlerz zbudowany w poł. XIX w., na planie wydłużonego prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem. W okresie powojennym zaadaptowany na cele mieszkalne. Po 2000 r. został rozebrany, z pozostawieniem sklepionych piwnic, a na starych fundamentach pobudowano okazały, dwukondygnacyjny budynek mieszczący pokoje mieszkalne, pracownię i sale rehabilitacyjno-terapeutyczne dla podopiecznych domu pomocy społecznej, niezbędne do jego prawidłowego funkcjonowania.

Zespół stanowi własność Zgromadzenia Sióstr św. Dominika.

ODROWAŻ

Park

Park założony w stylu krajobrazowym w poł. XIX w. wokół nie istniejącego już dziś dworu. W 2 poł. XIX w. właścicielem majątku był Stanisław Malczewski, wcześniej Gutowscy. Po stronie północnej założenia parkowego zachowały się pojedyncze budynki gospodarcze (stodoła, kuźnia - zaadaptowana na mieszkanie). Obiekt w chwili obecnej znacznie zredukowany powierzchniowo.

Pierwotnie rozciągał się na północ i wschód od zachowanej resztówki. Drzewostan nie pielęgnowany, zdziczały, z dominującym samosiewem. Nieczytelna pierwotna kompozycja przestrzenna i układ komunikacyjny. Zachowany w złym stanie.

Park w Zasobach Własności Rolnej Skarbu Państwa.

OSTROWITE PRYMASOWSKIE

Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Marcina (kościół, cmentarz przykościelny, ogrodzenie)

Kościół zbudowany w latach 1841-1851. W 1905 r. od strony południowej dostawiono wieżę. Budowla murowana, założona na planie prostokąta, jednonawowa, w części północnej prezbiterium flankowane małymi, prostokątnymi kaplicami. Elewacje posadowione na niskim kamiennym cokole, tynkowane, boniowane, ze skromnym detalem architektonicznym w postaci gzymsów. Otwory okienne i drzwiowe w profilowanych obramieniach, zamknięte półkoliście.

Cmentarz przykościelny otoczony jest murowanym, kamiennie-ceglanym ogrodzeniem z 1863 r. Na cmentarzu spoczywają m.in. byli proboszczowie parafii.

Zespół sakralny utrzymany w dobrym stanie.

SKORZĘCIN

Park dworski

Pierwsze wzmianki o Skorzęcinie pochodzą z końca XIV w. kiedy wieś należała do zakonu cystersów. W posiadaniu cystersów Skorzęcin pozostawał do początków XIX w. W roku 1834 właścicielem dóbr był Marcin Hoppe. Od roku 1850 właścicielami byli kolejno: Stanisław Moszczyński, Eliza Boy (1890 r.), Otton Thieme (1906 r.), Maksymilian Wirth (1923 r.), Roman Gutowski (1934 r.), a od 1936 r. Kazimierz Neyman, w którego rękach majątek pozostawał do wybuchu wojny. Po wojnie na bazie zespołu dworsko-folwarcznego utworzono Państwowe Gospodarstwo Rolne.

Dwór zbudowany został w 1906 r. W tym czasie powstał park, przy czym jego część w partii wschodniej jest znacznie młodsza, powstała po wojnie. Dwór (nie wpisany do rejestru zabytków) jest budynkiem murowanym, parterowym, podpiwniczonym, nakrytym dachem naczółkowym.

W I. 80 XX w. odnotowano w parku ponad 200 drzew występujących pojedynczo lub w jednogatunkowych grupach, które tworzy robinia akacjowa, kasztanowiec, z gatunków iglastych świerk pospolity i daglezwia oraz powojenne nasadzenia topoli wzdłuż wschodniej granicy parku. W chwili obecnej park ze

zubożonym drzewostanem, pozbawiony warstwy krzewiastej i całkowicie zatartym układem komunikacyjnym.

Park w Zasobach Własności Rolnej Skarbu Państwa, użytkowany przez dzierżawcę.

WITKOWO

Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Mikołaja (kościół, ogrodzenie, teren przykościelny)

Kościół zbudowany w 1840 r. W końcu XIX w. dobudowano od strony zachodniej wieżę i dwie kruchty, a w latach 1906-1907 po obu stronach nawy dwie kaplice wg projektu Rogera Sławskiego. Budowla orientowana, jednonawowa z węższym, zamkniętym wielobocznie prezbiterium od wschodu i kwadratową wieżą od strony zachodniej. Wieża nakryta neobarokowym hełmem. Elewacje tynkowane z zachowanym bogatym detalem architektonicznym w postaci lizen, pilastrów, profilowanych gzymsów.

Teren przykościelny otoczony jest murem murywanym ogrodzeniem wzniesionym na wysokim, kamiennym cokole. Od strony zachodniej szerokie schody ujęte murem murywanymi postumentami z figurami Chrystusa i Matki Boskiej.

Stan zachowania zespołu dobry.

Zespół starostwa powiatowego (budynek starostwa, willa starosty, park)

Budynek starostwa zbudowany został w 1895 r. Budowla murywana, podpiwniczona, wzniesiona na planie prostokąta. Elewacja frontowa z gankiem wejściowym dźwigającym niewielki taras. Od strony zachodniej trójosiowy ryzalit zamknięty ozdobnym szczytem. Elewacje ceglane, nie otynkowane. Bryła zwarta, dwu- i trójkondygnacyjna z użytkowym poddaszem, podpiwniczona, nakryta oddzielnymi dachami pokrytymi dachówką. Boczna klatka schodowa na planie ośmioboku. Otwory okienne zamknięte łukiem odcinkowym i ostrołukowo. Cały budynek ujmują proste gzymsy kordonowe. Ściany, poza szczytami zwieńczone gzymsem gąbkowym.

Willa starosty zbudowana w 1912 r. Budynek murywany, na rzucie zbliżonym do kwadratu, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, z częściowo użytkowym poddaszem, nakryty wielopołaciowym dachem mansardowym pokrytym dachówką. Elewacje tynkowane, ujęte narożnymi lizenami, dekorowane prostymi podziałami ramowymi, zwieńczone profilowanymi gzymkami. Drzwi wejściowe ujęte w portal o kanelowanych półkolumnach.

Teren wokół budynków luźno porośnięty młodym drzewostanem i skupinami krzewów.

Po likwidacji powiatu w 1927 r. budynek starostwa razem z willą

udostępniono w 1928 r. Żeńskiej Szkole Gospodarstwa Wiejskiego. Obecnie zespół jest własnością prywatną. Budynki nie użytkowane, zabezpieczone przed dostępem osób postronnych, niszczej. Szczególnie willa, gdzie zaobserwowano zawilgocone mury, odpadające tynki zewnętrzne, zniszczoną stolarkę.

Bank Ludowy, ob. Bank Spółdzielczy

Zbudowany w 1913 r. Budynek murowany, wzniesiony na planie prostokąta, podpiwniczony, czterokondygnacyjny z użytkowym poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym, od frontu łamanym z mansardami. Na osi fasady, powyżej parteru, płytki trójkondygnacyjny ryzalit zwieńczony trójkątnym naczółkiem. W parterze otwory okienne zamknięte półkoliście, przy północnym narożniku wejście główne ujęte architektonicznym portalem z parą jońskich kolumn wspierających belkowanie. W szczycie północnej elewacji napis „Bank – Ludowy, 1888”.

Obiekt na bieżąco remontowany, przy zachowaniu podziału elewacji, wymiarów i kształtu otworów okiennych i drzwiowych, detalu architektonicznego. Stan zachowania dobry. Własność Banku Spółdzielczego.

9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Gmina Witkowo nie posiada planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwoleń na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Do istotnych zagrożeń obiektów zabytkowych na terenie gminy należy zaliczyć tzw. zagrożenia techniczne. Pierwotny układ komunikacyjny, na który

nałożone są wszelkie współczesne rozwiązania drogowe, kumuluje się niekorzystnie w odniesieniu do wszelkich budowli, szczególnie zaś tych, które są obiektami zabytkowymi. Emisje gazów, zanieczyszczeń atmosferycznych, to następna z przyczyn degradujących elewacje pokryte tynkami tradycyjnymi.

Wśród istotnych zagrożeń wymienić trzeba również indywidualne postawy oraz przypisane im wartości, które dla człowieka będącego ich nosicielem są wyznacznikiem działań skutkujących decyzjami nie zawsze pomyślnymi dla substancji zabytkowej. Przejawia się to w dowolnym przerabianiu, poprawianiu budynków z naruszeniem wszelkich zasad, którym poddana jest substancja zabytkowa. Likwidacja oryginalnych elementów dekoracji architektonicznej, zdobionej stolarki okiennej i drzwiowej, wprowadzanie współczesnych materiałów budowlanych typu blacha dachówkowa w miejsce ceramicznych pokryć dachowych, okien z PCV oraz ocieplanie płytami styropianowymi, prowadzi do degradacji pojedynczych obiektów, a także całych obszarów starej zabudowy.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową folwarczną i niewielka możliwość wykorzystania starych budynków do nowoczesnej produkcji powoduje opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymienia również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczone. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

10.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta (burmistrza) gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji

zabytków. Gmina Witkowo wykonała w 2012 roku gminną ewidencję zabytków nieruchomych zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomych obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe – w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomych o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem, do końca 2019 r. wykonana zostanie gminna ewidencja zabytków archeologicznych, obejmująca karty stanowisk archeologicznych. Ewidencja ta będzie uzupełniana i weryfikowana poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sporządzona zostanie elektroniczna, systematycznie aktualizowana baza informacji o stanowiskach archeologicznych wytypowanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do wpisania do rejestru zabytków, w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy.

10.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- publikacja folderu prezentującego najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy oraz założenie strony internetowej związanej z tą problematyką,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „*Programu opieki nad zabytkami Gminy Witkowo*” na stronie internetowej Gminy,

- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- udział w cyklicznych imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny.

10.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych,
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy; zasady udzielania dotacji określone zostały w Uchwale Nr X/101/07 Rady Miejskiej w Witkowie z dnia 28 grudnia 2007 r.

W latach 2009-2014 Gmina dofinansowała prace remontowe, konserwatorskie i roboty budowlane przy następujących obiektach:

- 1) kościół par. p.w. Wszystkich Świętych w Mielżynie – 10.000,00 zł,
- 2) kościół par. p.w. św. Mikołaja w Witkowie – 15.000,00 zł,
- 3) kościół par. p.w. św. Marcina w Ostrowitem Prymasowskim – 5.000,00 zł.

Planowane jest coroczne wydzielanie określonych kwot na dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy,

- renowacja obiektów zabytkowych (ujętych w gminnej ewidencji zabytków) będących własnością Gminy:
 - remont elewacji budynku przy ul. Stary Rynek 6 w Witkowie (2018 r.),

- remont elewacji budynku przy ul. Park Kościuszki 21 w Witkowie (2019 r.),
- konserwacja ceglanych ścian budynku świetlicy w Ruchocinie (2018-2021 r.).

10.4. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Szlaki turystyczne stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych, nordic walking itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które przebiega. Walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy Witkowo z malowniczo położonymi jeziorami, posiadaną już infrastrukturą turystyczną, szczególnie w Skorzęcinie, ze szczególnie cennymi terenami objętymi ochroną krajobrazu, zróżnicowany przekrój stylów architektonicznych utrwalonych w budowlach sakralnych i rezydencjonalnych, otoczonych parkami i folwarkami, historyczne postaci, działalność i zbiory Sali Historii w Witkowie, zanikające już w pejzażu wiejskim historyczne budownictwo drewniane, stanowiące najbardziej rodzimy element dziedzictwa architektonicznego, w tym wiatraki, parowa kolejka wąskotorowa, stanowią niewątpliwie atut turystyczny i poznawczy. Gmina Witkowo jest też integralnie powiązana z otaczającymi ją gminami sąsiednimi. Istniejące w regionie gnieźnieńskim, a zarazem przecinające tereny gminy szlaki turystyczne, tworzące system o dużym ładunku dydaktycznym, to unikalna forma związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych. Warto tutaj wymienić niektóre szlaki turystyczne, wiodące do najciekawszych pod względem historycznym i przyrodniczym miejscowości, w których znajdują się także najcenniejsze obiekty zabytkowe wymienione w poprzednich rozdziałach.

Turystyczne szlaki rowerowe:

- „*Dookoła Witkowa*” dł. 20 km - Mąkownica - Małachowo Kępe - Małachowo Złych Miejsc - Kołaczkowo - Strzyżewo Witkowskie – Mąkownic;
- „*Dookoła Jeziora Niedzięgieł*”- Skorzęcin Plaża - Wylatkowo - Powidz - Wiekowo - Skorzęcin Plaża;

- „*Urokliwe Doliny*” - Skorzęcin Plaża - Skorzęcin Rybaki - Skorzęcin Wieś - Stary Gaj - Gaj Żeleźnica - Gaj Brzozówka - Ostrowite Prymasowskie - Raszewo - Kinno - Skubarczewo - Piłka - Skorzęcin Plaża;
- Ścieżki rowerowe: tzw. *mała pętla* długości około 6,5 km - biegnie od Ośrodka Wypoczynkowego w Skorzęcinie w kierunku płn., okrąża jezioro Białe, zbliża się do jeziora Czarne i wraca do Ośrodka.;
- Tzw. *duża pętla*, która ma ok. 20 km, częściowo pokrywa się z małą, następnie skręca na płn. - zach. w kierunku drogi Sokołowo - Ostrowite Prymasowskie.

Trasy piesze:

- ✓ *szlak czarny* długości 9 km. Skorzęcin - Piłka – Skorzęcin. Trasa przebiega terenami leśnymi;
- ✓ *szlak zielony* ma długość 9 lub 7 km. wariant krótszy: Skorzęcin - Piłka - Skorzęcin od ośrodka wypoczynkowego nad jeziorem Niedzięgiel do Piłki.

Warto wspomnieć, iż na trasach turystycznych wytyczonych na terenie gminy znajdują się dwa stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej: grodzisko w Chładowie oraz w Małachowie Złych Miejsc. Na grodzisku w Małachowie Złych Miejsc odbywają się festyny historyczne.

Przez tereny gminy prowadzą szlaki powiatowe:

- ❖ *Szlak Królewski* długości 46,5 km obejmujący miejscowości: Skorzęcin - Skorzęcin Plaża - Piłka - Gaj - Krzyżówka - Jezioro Wierzbiczańskie - PKP Jankowo Dolne - Jankowo Dolne, Ośrodek Wypoczynkowy - Jankowo Dolne Wieś - Strzyżewo Kościelne - Dębówiec - Leśniczówka Brody - Jezioro Głębocek - Mielno Dziadkowo.
- ❖ *Szlak Pałaców i Dworów Powiatu Gnieźnieńskiego* – szlak swój początek bierze na terenie Gminy Witkowo w miejscowości Kołaczkowo, a następnie biegnie przez Niechanowo, Czerniejewo, Gniezno, Zdziechowę, Przysiek i kończy się w Zakrzewie.
- ❖ *Szlak Piastowski* - fragmentarycznie przecina gminę, biegnie z Poznania m.in. przez Ostrów Lednicki, Gniezno, Gąsawę, Biskupin, Wenecję, Żnin, Inowrocław, Kruszwicę, Mogilno, Trzemeszno, Orchowo, Witkowo, Grzybowo, Wrześnię, Giecz, Gułtowy, Swarzędz, Poznań.
- ❖ *Szlak Śladami mitów i legend*, który rozpoczyna się w Skorzęcinie (figura niemieckiego leśniczego) i dalej biegnie przez Małachowo Złych Miejsc (figura bogini Izydy), Drachowo w gminie Niechanowo, Gniezno, Waliszewo w gminie Kłecko, Gorzuchowo w gminie Kłodzko, aż do Modliszewa w gminie Gniezno. Na trasie szlaku postawiono m. in. rzeźby

i tablice informacyjne, które zawierają niezwykle historie związane z miejscami, w których są ustawione.

Na terenie gminy istnieją też szlaki dla wodniaków np.

- *Trasa kajakowa* - przebiega przez jeziora: Niedzięgiel – Białe - Piłka - Skubarzewo - Słowikowo – Kwieciszewo - dalej na szlaki Jeziora Gopło i rzeki Noteć.

Ponadto, na terenie gminy oddano w ostatnich latach kilka ścieżek pieszo-rowerowych wzdłuż ciągów komunikacyjnych przebiegających przez niektóre miejscowości z obiektami zabytkowymi, a w 2013 r. oddano do użytku ścieżkę dydaktyczną pieszo-rowerową, *Przygoda z przyrodą*, która została wytyczona na terenach leśnych w Skorzęcinie. Trasa ścieżki o długości około 7,0 km obejmuje 5 stanowisk, na których rozmieszczone są tematyczne tablice informacyjne. Szlak rozpoczyna się w Skorzęcinie w obrębie Ośrodka Wypoczynkowego, obejmuje Leśniczówkę Popielarz, użytek ekologiczny Jezioro Czarne, śródleśną osadę Piłka, Jezioro Białe i Orlą Górę, położonych w granicach Powidzkiego Parku Krajobrazowego.

Istniejąca sieć szlaków turystycznych i ścieżek dydaktycznych nie wyczerpuje możliwości wytyczenia kolejnych. Jakość dotychczasowej oferty turystycznej może podnieść kolejny produkt turystyki np. szlak tematyczny np. związany z powstaniami narodowymi, kulturowy czy nordic walking. Budowa stacji wodnej, zaplecza turystyczno – sportowego, punktów obserwacji ornitologicznych, restauracja pozostałych zabytkowych wiatraków i dostosowanie do nowych funkcji, to tylko niektóre z możliwości wyeksponowania tych terenów, które pozwoliłyby wzbogacić ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo - historycznych gminy. Gmina mogłaby również wykorzystać współczesną formę odkrywania i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, jaką jest questing, czyli zwiedzanie z elementami gier terenowych, wyprawy odkrywców, warsztaty edukacyjne. Ta atrakcyjna forma zwiedzania łączy we współczesnej turystyce rozrywkę, zabawę z edukacją, emocje. Tematyka szlaków questingowych dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak z unikatową historią, co jest szansą dla małych miejscowości. Questing pozwala odkryć na nowo miejsca związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, zaktywizować lokalną społeczność począwszy od młodzieży szkolnej po seniorów, a także promować miejscowość np. związaną z mniej spopularyzowanymi w gminie postaciami historycznymi czy ich działalnością lub zasobami kulturowymi.

Znaczną atrakcję turystyczną stanowi wiatrak koźlak wraz

z zagospodarowanym otoczeniem w miejscowości Kamionka. Wiatrak zbudowany w 2 poł. XIX w., użytkowany do 1969 r. Zrujnowany obiekt odkupiony przez władze samorządowe gminy w 2010 r. od prywatnego właściciela, został odrestaurowany w ramach projektu „Zachowanie dziedzictwa kulturowego poprzez stworzenie strefy rekreacyjno-wypoczynkowej” i oddany do użytku w 2014 r. Wewnątrz obiektu wyeksponowano, przekazane przez rodzinę ostatniego właściciela, różne dokumenty, narzędzia, oprzyrządowanie i inne rzeczy związane z wiatrakami i młynarstwem.

Agroturystyka, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa rolne, i jak dotąd indywidualna realizacja w miejscowości Wiekowo (gospodarstwo agroturystyczne „Maja”), to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy Witkowo. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądanego zachowania prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Witkowo wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Miejskiej (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Miejskiej,

- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Miejskiego w Witkowie zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami burmistrz gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Miejskiej. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,

- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Witryna internetowa: <http://www.mkidn.gov.pl>

2. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wewnątrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

Witryna internetowa: <http://www.mswia.gov.pl>

3. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do

rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Witryna internetowa: <http://www.poznan.wuoz.gov.pl>

4. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

Witryna internetowa: <http://www.bip.umww.pl>

5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające na:

- 1) pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów,
- 2) usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia,
- 3) uporządkowaniu terenu po przeprowadzonych pracach,
- 4) przygotowaniu gruntu pod nasadzenia,
- 5) instalacji systemów nawadniania,
- 6) zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia,
- 7) wykonaniu trawników,
- 8) czyszczeniu lub modernizacji zbiorników wodnych i cieków,
- 9) pracach związanych z budową lub modernizacją ciągów komunikacyjnych (alejek), obiektów małej architektury (wyłącznie: ławki, kosze na śmieci, tablice edukacyjne),
- 10) pracach demontażowych i rozbiórkowych istniejących obiektów,
- 11) zakupie, montażu i instalacji oświetlenia parkowego.

Witryna internetowa: <http://www.wfosgw.poznan.pl>

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in.

1) Programu Infrastruktura i Środowisko 2014 – 2020. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne, ochrona zdrowia oraz dziedzictwo kulturowe. Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

2) Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Wielkopolskiego 2014 - 2020. Program składa się z 10 Osi Priorytetowych. W ramach Osi priorytetowej IV. Środowisko, Działanie 4.4. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego, wyznaczono następujące poddziałania oraz cele:

Poddziałanie 4.4.1. Inwestycje w obszarze dziedzictwa kulturowego regionu;

Poddziałanie 4.4.2. Wydarzenia kulturalne;

Poddziałanie 4.4.3. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego w ramach ZIT i OSI.

Cel tematyczny: Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami;

Priorytet inwestycyjny: 6 c Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Cel szczegółowy działania: Zwiększona atrakcyjność obiektów kultury regionu poprzez interwencje skierowane na inwestycje chroniące ich stan.

3) Programu rozwoju Obszarów Wiejskich 2014 - 2020. Wsparcie finansowe można uzyskać w ramach działania pn. „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego”, poddziałanie „Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej”.

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.